

2018'de Dış Politikada Türkiye'yi Neler Bekliyor?

2018'de Dış Politikada Türkiye'yi Neler Bekliyor?

İçindekiler

Yönetici Özeti	2
Senem Aydın Düzgüt: Türkiye - AB İlişkilerinde Bizi Neler Bekliyor?	5
Sinan Ülgen: 2018'de Türk - Amerikan İlişkileri	7
Mitat Çelikpala: 2018'de Türkiye - Rusya İlişkileri	9
Sinan Ülgen: Türkiye ve Ortadoğu	12
Doruk Ergun: 2018'de Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ile İlişkiler	14
H. Akın Ünver: IŞİD'le Savaş 2018'de Nereye Gidecek?.....	16
Can Kasapoğlu: Suriye İç Savaşı 2018 Yılı Siyasi - Askeri Projeksiyonu	18
Emre Erdoğan: 2018'e Girerken Dış Politika ve Ruh Halimiz	20
E. Murat Üçer: 2018 Eşiğinde Global Ortam ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Birkaç Gözlem	22

2018'de Dış Politikada Türkiye'yi Neler Bekliyor?

Yönetici Özeti

Bu yayın Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi – EDAM ekibi tarafından yapılan ortak bir çalışmanın ürünüdür. Amaç 2018 yılında Türk dış politikasının karşılaşılabileceği zorluklara ve bu alandaki beklentilere ışık tutmaktır.

Avrupa Birliği...

2017, Türkiye - AB ilişkileri bakımından pek olumlu bir yıl olmadı. Bu sebeple önümüzdeki yeni yılda nasıl geçeceğini anlayabilmek için birden fazla faktöre bakmak durumundayız. Özellikle Almanya'da kurulacak olan hükümetin yapısı ve Türkiye ile ilişkilere yaklaşımı önemli rol oynayacak denebilir. Geçtiğimiz yılda yaşanan gerginliklerin başlıca kaynağı olan hapisteki gazeteci ve akademisyenlerin durumu, Türkiye'de demokrasi ve hukukun üstünlüğüne ilişkin gelişmelerin endişe ile izlenmesine yol açmıştı. Bu konuda atılacak demokratik adımların ve ülkede OHAL'in kalkmasının ilişkilerin olumlu bir ivme kazanmasına son derece önemli katkıda bulunacağını belirtmek gerekiyor. Fakat Almanya ile ilişkiler düzelse ve söz konusu adımlar atılsa dahi, müzakere sürecinin önünde engel teşkil eden Kıbrıs sorunu çözülmedikçe 2018'de bir ilerleme kazanılması da beklenmemekte. Üstelik AB ülkelerinde aşırı sağ siyasi atmosferin kamuoyu nezdinde Türkiye karşıtlığını beslediği de göz önüne alındığında beklentilerin düşük tutulması gerektiğini belirtmek gerekiyor. Yine de beklenen olumlu adımların atılması sayesinde en azından Gümrük Birliği'nin kapsamlı modernizasyonu müzakerelerinde yol kat edilebileceğini söyleyebiliriz.

ABD...

2018 yılında Türkiye - ABD ilişkilerini temel iki unsurun belirlemesi öngörülüyor. İkili ilişkilerde çözülemeyen sorunların, Zarrab davası süreciyle beraber ağırlaşarak devam ediyor olması ve ilişkilerin kurumsal altyapısının daha zayıf hale gelmesi bu temel unsurlar olarak görülebilir. Dava sonucunda Türkiye'nin karşısına çıkacak olan muhtemel sonuçların da ilişkileri olumlu etkileyebileceğini beklemek mümkün görünmüyor. Ayrıca, Türkiye'nin Rusya'dan alacağı balistik füze savunma sistemi S400, ABD'nin Rusya'ya uyguladığı yaptırımları ağırlaştırması durumunda ticari ilişki içinde bulunulması sebebiyle Türkiye'ye de yaptırım uygulanmasının önünü açabilir. Öte yandan, Kongre ve Penta-

gon ile yaşanan zorluklar Türkiye'nin ABD'deki desteklerini kaybetmiş olduğuna işaret ediyor. Bu işaret aynı zamanda Türkiye'nin ABD merkezli medyada bozulan itibarı da göz önüne alınırsa, kurumsal altyapısının 2018'de ilişkileri yürütmekte zorlanacağını da bizlere göstermektedir.

Rusya...

Türkiye - Rusya ikili ilişkileri geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi 2018'de de ekonomik ve ticari ilişkiler etrafında şekillenecek diyebiliriz. Fakat 2018'de beklenen en olumlu ticari senaryoların gerçekleşmesi durumunda bile ilişkilerdeki asimetrinin Türkiye aleyhine işlemekte olduğunu belirtmek gerekiyor. Dolayısıyla, 2018'de Türk dış politikasının bu asimetriyi gidermek üzere, örneğin Türk iş adamları için vize muafiyeti rejimine geri dönmek gibi, hususlara ağırlık vereceğini ön görebiliriz. Ayrıca, enerji alanındaki iş birliği ise ikili ilişkilerin stratejik boyutunu belirlemesi açısından, iki ülke arasındaki diplomatik her görüşmenin temel unsurunu oluşturacaktır. Özellikle Türk Akım Doğalgaz Boru Hattı ve Akkuyu Nükleer Enerji Santrali projeleri öncelikli gündemler olarak karşımıza çıkacak. Diğer taraftan, ikili siyasi ilişkilerin bölgesel politikaların etkisi altında ilerleyeceğini bekleyebiliriz. Başta Suriye olmak üzere, Kırım ve Ukrayna'yı da ele alarak, Rusya'nın faal bölgesel politikalarından Türkiye'nin doğrudan etkilendiğini ve bu durumun 2018'de de devam edeceğini belirtmek şartı olmaz. İki ülke arasındaki askeri ve savunma sanayi iş birliklerinin daha tartışmalı bir ortam yaratacağı ve Türkiye'nin NATO'daki konumunun da dolaylı olarak sorgulanacağı düşünülürse 2018'de Türkiye - Rusya ilişkilerinin yalnızca ikili seviyede bir dış politika gündemine bağlı kalmayacağını açıkça ifade edebiliriz.

Ortadoğu...

2018, Türkiye'nin Orta Doğu'da gittikçe ivme kazanan istikrarsızlık girdabından mümkün olduğunca uzak durmaya çaba sarf etmesi gereken bir yıl olacak diyebiliriz. En kısa vadede etkilerini görebileceğimiz ve güvenlik bakımından

bölgesel politikaları da doğrudan değiştirebileceğini gördüğümüz gelişmeler arasında İran'ın nükleer anlaşmadan çekilerek tekrar ABD ile bir gerginliğe girmesi var. Böyle bir atmosferin, açıkça Türkiye - ABD ilişkileri için de yeni bir sorun alanı yaratacağını belirtmek gerekiyor. Türkiye, 3 milyonu aşkın Suriyeli göçmene ev sahipliği yapan bir ülke olarak Suriye'de normalleşme sürecinin sekteye uğramasını istemeyecektir. Bu bağlamda, ABD - İran arasındaki gerilimin bir yansıması olarak Suriye'de çatışmasızlığın sona ermesi Türkiye'ye gelecek yeni göç dalgalarına sebep olabilir. Öte yandan, istikrarsızlığı kalıcı hale getiren bu gerginliklerin ABD, İsrail, Suudi Arabistan ve Mısır'dan oluşan bir eksenle İran ve bir ölçüde Katar'dan oluşan bir diğer eksen arasındaki mücadeleden besleneceğini vurgulayabiliriz. Bu mücadelede 2018'den itibaren seçim atmosferine giren Türkiye'nin özellikle bölgesel dış politikasını iç siyasetten ne kadar ayrı değerlendirip kurumsal bir yaklaşımla sürdürebileceği yeni yılda karşımıza çıkacak en önemli tartışma odağı olacaktır.

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi...

IKBY'nin, barış sürecinin sona erdiği ve PKK ve PYD'nin Suriye ve Irak'ta giderek daha etkin bir alana sahip olduğu bir dönemde bağımsızlık referandumu düzenlemesi, bölgede en yakın ilişkilere sahip olduğu Türkiye için ciddi bir kırılma noktasına işaret etmiştir. Zira, bağımsız bir Kürt devleti Türkiye'nin ulusal güvenliği ve bütünlüğü için en büyük tehditlerden birini oluşturmaya devam etmektedir. Bu kırılmayla birlikte, 2018'de enerji alanında olası bir Türkiye-İKBY çözüm ortaklığı ihtimali gitgide zorlaşmakta; ekonomik normalleşme ise bölgede siyasi normalleşme gerçekleştiği taktirde mümkün durmaktadır. Buna ek olarak, Türkiye'nin 2018'de barış sürecini yeniden tesis etmeye yönelmeyeceği düşünüldüğünden, IKBY ile olan iş birliğinin PKK'nın Suriye ve Irak'taki etki alanını daraltmaya yönelik olacağı söylenebilir. İkili siyasi ilişkilerin nasıl seyredeceği Orta Doğu'daki çok kutuplu denklemden bağımsız bir biçimde ele alınamasa da Ankara ve Erbil arasındaki ilişkilerin görece normalleşeceği öngörülebilir. Ancak, Türkiye'nin katı itirazına maruz kalan IKBY ile karşılıklı güven esasına dayalı sağlam bir siyasi ilişkinin yeniden kurulmasını, dolayısıyla ilişkilerin eski yakınlığına gelmesini beklemek oldukça güçtür. İlerleyen dönemde, özellikle Türkiye-Bağdat ya da Türkiye-Tahran'ın yeniden karşı karşıya geldiği durumlarda, IKBY'nin Türkiye için arabulucu, kolaylaştırıcı ve dengeleyici unsur olma kapasitesini kaybettiği vurgulanması gereken temel husustur.

IŞİD...

2018'e girerken IŞİD ile savaşın hangi alana evrileceği sorularıyla karşı karşıyayız. IŞİD'e karşı askeri bir zafer ilan edilse dahi bölgesel ideolojisine karşı bir zaferden bahsetmek mümkün mü tartışılan konular arasında. Bu bağlamda, savaşın üç ana alana evrileceği söylenebilir. Öncelikle IŞİD'den geri alınan bölgelerde yürütülecek altyapı ve kalkınma politikalarının sürdürülebilirliğinin önemli bir sorun olarak karşımıza çıkacağını belirtmek gerekiyor. İkincisi ise mezhep çatışmalarının bir boyutu olarak, İran'ın desteklediği Şii milislerin Sunni ihtilafları nasıl etkileyeceği ve bu çatışmaların karşımıza bölgede yeni bir kalıcı aktör çıkaracağı belirtilebilir. Son olarak ise, IŞİD'den kopan Sunni milislerin kendi güvenlik örgütlerini oluşturmaya başlamaları riski 2018'de karşımıza IŞİD'in farklı bir isimle veyahut ittifak değişikliğiyle karşımıza yeniden çıkabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla, IŞİD'in nasıl bir yol izleyeceğini görmeden bir zaferden bahsedilmesi henüz mümkün görünmemektedir.

Suriye...

2018 yılında Suriye iç savaşında beklediğimiz gelişmelerden bir tanesi, İsrail - İran çekişmesinin yoğun biçimde bu ülkeye taşınmasıdır. Bu projeksiyonu destekleyen temel husus, Moskova'nın aksine Tahran'ın Suriye'deki askeri varlığını sürdürmesi için gerekli uluslararası hukuki alt yapıdan mahrum olması ve bu yöndeki fiili girişimlerinin İsrail güvenlik çevrelerinde büyük bir panik oluşturmalarıdır. Buna ek olarak, 2018 yılının İdlib bölgesinde kapsamlı bir taarruzi hareket ve askeri hareketliliği beraberinde getireceği öngörülmektedir. Bu noktada sorulması gereken, Afrin bölgesinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin YPG'ye karşı bir harekate girişip girişmeyeceğidir. Her ne kadar böyle bir durumda siyasi olarak ABD veya Rusya'dan istediği desteği bulması güç dursa da Türkiye'nin Afrin ajandası imkansız sayılamaz; zira 2018 yılında Rusya ve Suriye Baas rejiminin yaklaşan İdlib operasyonlarının derinleşmesi ve bu esnada bazı zorluklarla karşılaşması, Türkiye'ye İdlib operasyonlarına daha çok destek karşılığında Afrin'e yönelik sınırlı da olsa askeri hareket için diplomatik pazarlık marjı sağlayabilir. Burada vurgulanması gereken Afrin'e yönelik olası bir operasyonun, Türk güvenlik güçlerinin terörle mücadele kapsamında yürüttüğü İç Güvenlik Harekatı gibi düşük yoğunluklu bir çatışma değil, tıpkı Fırat Kalkanı Harekatı'nda müşahade edildiği gibi hibrit bir harp vakası olacağı gerçeğidir.

Kamuoyu ve Dış Politika...

2018 yılında Türkiye kamuoyunun dış politikaya dair görüşlerinin, Türkiye'nin ikili çatışmalardaki tutumundan doğan "karamsar" ruh halinin bir fonksiyonu olarak ortaya çıkacağı öngörülmektedir. Konuya yön verecek temel hususlardan biri, 2018 ve 2019 yıllarının uzun ve yoğun bir seçim dönemine işaret etmesidir. Seçimlerin bu denli önemsenmediği bir dönemde, her konunun, özellikle dış politika konularının iç politika meselesi haline gelmesi beklenmektedir. Farklı bölgeleri ele alacak olursak, Suriyelilerin ülkelerine dönmelerine yönelik atılacak her adımın, özellikle de iktidar partisi tarafından desteklendiği durumlarda, kamuoyunda kuvvetli karşılık bulacağını söylemek mümkündür. Kürt siyasal girişimleri söz konusu olduğunda, hükümetin özellikle askeri cenahındaki adımlarının milliyetçi çoğunluk tarafından destekleneceği öngörülebilmektedir. 2018'de devam edeceği düşünülen Türkiye-Avrupa Birliği çatışmasının ülkede muhafazakar/milliyetçi konsensüsü pekiştireceği, Amerika ile yaşanacak herhangi bir krizinse farklı kesimleri birleştireceği şimdiden söylenebilir. Bütün bunlar ışığında ele alındığında, 2018 senesinde dış politika konularının kamuoyunu şekillendirmek için siyasetçiler tarafından birer fırsat alanına dönüştürüleceği beklenmektedir. Hem Türkiye'nin şu an içinde bulunduğu karamsar ruh hali hem de peşi sıra gelecek olan seçimlerin tetikleyeceği atışmalar, dış politika konusunda Türkiye kamuoyunun çoğunluğunun ne yöne doğru şekilleneceğini şimdiden göstermektedir.

Ekonomi...

2017 senesinde gerçekleşmesi beklenen %6-7 oranındaki büyüme, Türkiye'nin mevcut ekonomik performansını bütünüyle yansıtmamaktadır. Zira, bu rakamın kredilendirme, teşvik projeleri ve inşaat sektöründe yaşanan gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkması sebebiyle sürdürülebilir bir performansa işaret etmediği herkes tarafından kabul gören bir gerçektir. 2018 senesi için Türkiye'yi bekleyen temel ekonomik sorun, büyümenin "başkasının parasıyla" finanse edilmesidir. Türkiye 40 milyar dolar cari açık ve 170 milyar dolar kısa vadeli dış borç ile senelik ortalama 200 milyar doları aşan bir dış finansmana ihtiyaç duymaktadır. Küresel piyasalarda mevcut parasal bolluğun görece bitmesinin bir sonucu olarak, bu durumun Türkiye için etkilerinin geçmişi nazaran daha kuvvetli hissedilmeye başlanacağını öngörmek mümkündür. Bunun yanı sıra, son dönemlerde giderek artan Batı karşıtı söylem, dış finansmanın büyük bölümünü Batı ülkelerinden sağlayan Türkiye için önemli bir risk faktörü oluşturmaktadır. Mevcut ekonomik gidişat, uzlaşmacı ve uzun vadeli stratejik planlama gerektirmektedir. Aksi takdirde Türkiye ekonomisini bekleyen tehditlerin, ülkenin dış politikadaki hareket kabiliyetini de önemli ölçüde kısıtlayacağı söylenebilir.

Türkiye-AB İlişkilerinde Bizi Neler Bekliyor?

Doç. Dr. Senem Aydın Düzgit

EDAM Yönetim Kurulu Üyesi &
Sabancı Üniversitesi Öğretim Görevlisi

Türkiye - AB ilişkileri açısından oldukça olumsuz bir seneyi geride bırakıyoruz. Geçtiğimiz yıl içerisinde Türkiye'de OHAL'in devamı ve gazetecilerin tutuklulukları başta olmak üzere demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne ilişkin konuların Türkiye-AB ilişkilerinin olumsuz seyrinde merkezi rol oynadıklarını söyleyebiliriz. Müzakere sürecinde herhangi bir mesafe kaydedilmediği gibi, aynı zamanda başta Almanya olmak üzere ikili ilişkilerde yaşanan gerginlikler nedeniyle de AB ile ilişkilerin tıkanmış olduğu görülüyor. Almanya seçimlerini takiben hükümetin halen belirlenememiş olması Türkiye ve AB ilişkilerindeki olumsuz seyrin belirsizliğini de artırıyor. 2017'nin başında AB-Türkiye ilişkileri kapsamında olumlu beklentiler içeren nadir politika alanlarından biri olan Gümrük Birliği'nin modernizasyonu da geçtiğimiz yazdan itibaren Almanya'nın Komisyon'a müzakere yetkisi vermemekte direnmesi nedeniyle askıda bulunuyor. 2017 yılında Türkiye-AB ilişkileri açısından olumsuz sayılacak bir diğer gelişme ise Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olan aşırı sağ popülist partilerin Almanya, Fransa ve Avusturya seçimlerinde görüldüğü üzere yükselişlerini sürdürüyor olması. İki taraf arasındaki mülteci anlaşmasının özellikle Türkiye tarafından dile getirilen bazı sorunlara rağmen işliyor olması ve Fransa'daki Ulusal Cephe'nin başarısına rağmen Fransa seçimlerinin hem AB entegrasyonu taraftarı hem de Türkiye'nin AB üyeliğine şimdilik açık bir cephe almamış görünen Emmanuel Macron'un kazanmış olması genel olumsuz tablo içindeki nispeten olumlu gelişmeler olarak değerlendirilebilir.

AB-Türkiye ilişkilerinin 2018 yılında ne yöne evrileceğini birçok faktör belirleyecek. Bunlardan belki de en önemlisi Almanya'da kurulacak olan hükümetin yapısı ve akabinde şekillenecek Türkiye-Almanya ilişkileri olacak. Başta hapsedeki Alman gazeteci Deniz Yücel'in durumu olmak üzere

Türkiye'de demokrasi ve hukukun üstünlüğüne ilişkin gelişmelerin bu ilişkide belirleyici bir rol oynayacağı söylenebilir. Sosyal Demokrat ve/veya Yeşilleri içeren muhtemel bir koalisyonun bu hususlarda daha da hassas davranması beklenebilir. Almanya ile ilişkilerin düzelmemesi durumunda bu ülkenin Gümrük Birliği'nin modernizasyonu müzakerelerine engel olmaya devam etmesi, hatta katılım müzakereleri sürecinin de resmi olarak dondurulmasını önermesi mümkündür. Avusturya gibi diğer bazı AB üye ülkelerinin de böyle bir girişime destek vermesi beklenebilir. Zira katılım müzakerelerinin başından beri Türkiye'nin üyeliğine mesafeli yaklaşan Avusturya'nın yeni hükümet programında Türkiye ile AB arasındaki katılım müzakerelerinin bitirilmesi ve bu amaca yönelik olarak AB içinde müttefikler bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Müzakerelerin dondurulması Türkiye'nin AB'ye katılım perspektifinin öngörülemez bir süre boyunca ortadan kalkması anlamına gelecektir. Keza AB mevzuatı uyarınca katılım müzakerelerinin başlayabilmesi için tüm üye ülkelerin onayı gerekmektedir. Kıbrıs ve Avusturya gibi Türkiye'nin üyelik perspektifine net bir biçimde karşı çıkan ülkelerin ileriki zamanlarda Türkiye ve AB ilişkileri olumlu yönde seyretse dahi katılım müzakerelerinin tekrar başlamasına onay verecekleri son derece şüphelidir. İlişkilerin 2018'de de olumsuz seyretmesi, Türkiye'nin AB içinde derinleştirilmiş entegrasyona yönelik yeni girişimlerin de uzağında kalmasına neden olacaktır. Bu bağlamda, halihazırda NATO ile ilişkilerinde sorunlar yaşamakta olan Türkiye, Aralık 2017'de 25 üye ülkenin katılımıyla resmen yürürlüğe giren ve prensipte üçüncü ülke katılımına açık olan savunma alanındaki Daimî Yapılandırılmış İşbirliği (PESCO) girişiminin de tamamen dışında kalabilir.

Türkiye'nin AB ile ilişkilerindeki mevcut olumsuz tablonun olumluya dönebilmesi için, AB yetkililerinin de sıkça ifade

ettiği üzere, başta ülkede OHAL'in kalkması ve demokratik adımların atılması gerekmektedir. Söz konusu adımlar atıl- sa dahi, müzakere sürecinde önemli bir atılım gerçekle- şmeyebilir. Keza müzakere sürecinin ilerlemesinde büyük engel teşkil eden Kıbrıs sorununun yakın zamanda çözül- mesi beklenmemektedir. AB'de popülist aşırı sağ partile- rin yükselişi ve AB kamuoyunun son yıllarda artan Türkiye karşıtlığı da önümüzdeki yıl müzakere sürecine ilişkin bir beklenti içine girilmemesi gerektiğini düşündürmektedir. Fransa seçimlerinde Macron'un galibiyeti AB entegrasyonu açısından olumlu bir gelişme olarak karşılan- sa da bu seçim sonucunun AB'ye gereken reformların yapılabilmesi için bir nefes alma fırsatı olarak değerlendirilmesi doğru olacaktır. Sadece Türkiye'nin üyeliğine değil, AB entegrasyon proje- sinin varlığına karşı çıkan popülist aşırı sağ, AB'nin kurumsal geleceği için önemli bir tehdit unsuru olmaya devam edecek ve bu ortamda Türkiye'deki gelişmelerden bağımsız olarak merkez partiler tarafından Türkiye'nin katılım mü- zakerelerinin canlanması yönünde atılacak anlamlı bir adım beklemek de gerçekçi olmayacaktır.

Ancak 2018 yılında Türkiye'nin demokrasi karinesini iyileş- tirmesi ve başta Almanya olmak üzere AB ülkeleriyle iki- li ilişkilerini geliştirmesi, tüm bu olumsuz tabloya rağmen

AB-Türkiye ilişkilerinde olumlu bazı gelişmeleri de bera- berinde getirebilir. Bu bağlamda, Türkiye ekonomisine olumlu etki edeceği neredeyse tüm uzmanlar tarafından ifade edilen kapsamlı Gümrük Birliği müzakereleri başla- yabilir. Gümrük Birliği müzakereleri aracılığıyla başta kamu ihaleleri ve devlet yardımları olmak üzere ülkenin ekono- mi-politiğinde geriye gidilen birçok alanda reform imkânı doğabilir. PESCO aracılığıyla uygulanacak AB savunma proje ve operasyonlarına Türkiye'nin dahli mümkün kılınarak savunma ve güvenlik alanlarında iş birliği sağlanabilir. Mülteci anlaşmasının bir parçasını oluşturan ve son zaman- larda Türkiye'nin de gerçekleşmesi yönünde gerekli adımları atmaya istekli görüldüğü vize serbestinin sağlanması mümkün olabilir. Bu adımların atılmasıyla birlikte son yıllar- da karşılıklı olarak baş gösteren güven sorunu kısmi olarak da olsa aşılabilir. Son dönem araştırmalar, AB-Türkiye ilişki- lerindeki tüm olumsuz gelişmelere rağmen, Türkiye kamu- oyunun önemli bir çoğunluğunun ülkenin AB perspektifini halen desteklediğini ortaya koymaktadır. İlişkilerin olumlu seyri bu eğilimi besleyerek Türkiye'nin Batı bloğundaki en önemli çıpasını teşkil eden AB ile demokratik kurallar ek- seninde çıkarlarını gerçekleştireceği bir ilişkinin sürekliliğini sağlamakta yardımcı olabilir.

2018'de Türk - Amerikan İlişkileri

Sinan Ülgen

EDAM Yönetim Kurulu Başkanı &
İstanbul Ekonomi Danışmanlık Yönetici Ortağı

Türk-Amerikan ilişkilerinde 2018 yılının oldukça zorlu geçeceğini tahmin etmek zor değil. Bunun iki farklı nedeni var. Birincisi, ilişkiler üzerinde ipotek oluşturulan ikili sorunların hala çözülmemiş olması ve hatta ağırlaşarak devam etmesi. İkincisi ise geleneksel olarak ikili ilişkileri taşımış olan kurumsal altyapının zayıflamış olması.

Zarrab davası olarak başlayan süreçte, Halkbank eski genel müdür yardımcısı Hakan Atilla ile ilgili mahkeme kararı sonrasında, ABD yönetiminin Halkbank özelinde bir ceza kesmesi olasılığı güçlenmiştir. Bunun için "inter agency" olarak bilinen, ABD Adalet Bakanlığının koordinasyonunda ve Hazine'nin de katkıları ile desteklenen, ilgili kurumların bir araya geldiği bir istişare mekanizması hayata geçirilmiştir. Zarrab'ın iş birliğini tercih etmesi neticesinde ABD makamları ile mahkeme önünde söylediklerinin ötesinde paylaşacağı bilgiler de bu sürecin gidişatını etkileyecektir. Sürecin niteliği nedeniyle kararın da bir süre daha gecikeceğini beklemek gerekir. Dolayısıyla Hakan Atilla davasının hemen sonrasında bir karar çıkmayacaktır. Burada altı çizilmesi gereken 3 farklı senaryo bulunmaktadır. Hakan Atilla kararı sonrasında daha düşük ihtimalli ilk senaryo, ABD yönetiminin yapacağı değerlendirme sonrasında herhangi bir müeyyide uygulamamaya karar vermesidir. İkinci senaryo, ABD'nin tek taraflı İran yaptırımlarını ihlal ettiği ispatlanan başka uluslararası bankalar örneğinde olduğu gibi, Halkbank'a bir ceza verilmesidir. Ceza miktarını potansiyel olarak etkileyebilecek unsurlar arasında ihlal saptamasında bulunulan sürenin uzunluğu, niyet, İran'a sağlanan fayda ve bankanın büyüklüğü gibi göstergeler yer almaktadır. Üçüncü senaryo ise cezanın yanı sıra, isnat edilen suçlara dair herhangi bir işlem yapılmamasından dolayı Türk finansal sistemine dair uyarıların da yer alacağı bir değerlendir-

dirmenin ABD makamları tarafından uluslararası finansal piyasalarla paylaşılmasıdır.

İlişkileri olumsuz etkileyecek bir diğer gelişme ise Türkiye'nin Rusya'dan alacağı balistik füze savunma sistemi S400 ile ilgilidir. Bir yandan Rusya'nın 2016 yılındaki ABD başkanlık seçimlerine müdahalesine dair haberlerin yaygınlık kazanması diğer yandan Trump'ın Moskova ve Putin ile ilişkilerine dair oluşan kuşku nedeniyle, ABD Kongresi 2017 yılı Ağustos ayında Rusya'ya yönelik ABD yaptırımlarının ağırlaştırılması ve bu kapsamdaki müeyyidelere dair ABD Başkanı'nın yetkisini sınırlandıran bir yasa çıkardı. Anılan yasa kapsamında tatad edilen Rusya'nın savunma sanayi firmaları ile iş birliğinde bulunan yabancı şirketlere de yaptırım uygulanması yer alıyor. Nitekim geçtiğimiz yıl Ekim ayında, anılan yasanın uygulanması kapsamında, ABD yönetimi aralarında S400 sisteminin üretici firmaları Almaz-Antey Air ve Space Defense Corporation JSC'nin de bulunduğu yaklaşık 30 firmalık bir listeyi Kongreye gönderdi. Dolayısıyla bu firmalarla ticari ilişki içinde bulunan üçüncü taraflara ABD tarafından yaptırım uygulanmasının da önü açılmış oldu. Her ne kadar inisiyatif Kongrede olsa da bu yaptırımlar bağlamında ABD başkanının bir veto yetkisi de mevcut. Yani bu örnekte Kongre, S400'ün alıcısı olan Savunma Sanayi Müsteşarlığına dair bir yaptırım istese de Trump'ın bunu engelleme yetkisi var. Ancak bu noktada mesele Türk-Amerikan ilişkilerinin ötesine de geçiyor. Zira Trump'ın bu yasa bağlamında Kongre'den gelecek hangi talebi reddetmeye karar vereceği biraz da Amerikan iç siyaseti ile ilgili bir hal almaya başlıyor. Örneğin Şubat ayında, gene bu yasa bağlamında, Amerikan yönetiminin Kongreye Rusya'daki belli başlı oligarkların listesini sunarak bu kişilerin Putin ile ilişkileri, gelir kaynakları ve

varsa yolsuzluklarına dair bulguları açıklamaları bekleniyor. Kongrede ise sonrasında bu kişilere özel yaptırım kararı alınabilecek. Ancak Kongrenin bu kararı da Trump'ın onayına bağlı. Dolayısıyla Trump'ın sürekli kullanamayacağı bu veto kartını hangi şarta bağlı olarak oynayacağına karar vermesi gerekecek. Aslında ABD'nin ulusal menfaati açısından bakıldığında bile, normal şartlarda, Kongre'nin S400 alımı nedeniyle Türkiye karşıtı olası bir girişimine, Trump'ın karşı çıkmasını beklemek gerekir. Ancak bu tahmini yaparken bir yandan Trump'ın kişiliğini diğer yandan Kudüs meselesinde Türkiye'nin oynadığı role dair olası bir tepkisini de hesaba katmak gerekecek.

2018'in Türk-Amerikan ilişkilerinin zorlanacağı bir yıl olmasının bir diğer nedeni ise ilişkilerin oturduğu kurumsal zemine dair yaşanan güçlükler. Türkiye, ABD siyasal ve idari sistemi dahilinde geleneksel olarak kendisine destek olmuş kurum ve kişilerin bu desteğini kaybetmiş gözüküyor. Kongre ve Pentagon ile yaşanan zorluklar bu saptamayı doğrular nitelikte. Türkiye'nin stratejik önemine müdrik Dışişleri Bakanlığı ise Trump döneminde yönetim içinde ağırlığını kaybetmiş durumda. Dışişleri Bakanı Tillerson'ın ABD Başkanı ile sorunlu ilişkisinin yanı sıra, sergilediği yönetsel zafiyetler nedeniyle Bakanlığının kurumsal işleyişi zarar görmekte. Türkiye'nin ABD'deki sivil siyaset gücü ise farklı nedenlerle zayıflamış durumda. Hükümet ile iyi ilişkileri bulunduğu dönemde, bu ilişkiler önemli ölçüde Fethullah Gülen (FETO) cemaatinin ABD yapılanması üzerinden yürümekteydi. Ancak şimdi bu lobi gücü Kongre'de Türkiye aleyhine çalışır hale geldi. Belki de Türkiye lehine ABD'de ulusal çapta benzer faaliyet gösteren yegâne diğer lobi kuruluşu olan başından beri kendisini siyaset üstü olarak ko-

numlandırmış olan Turkish Coalition for America - TCA ise başta kurucusu ve sponsoru Yalçın Ayaslı'nın Türkiye'de yaşadığı zorluklar nedeniyle faaliyetlerini yavaşlatma hatta zaman içinde durdurma noktasına gelmekte.

Son olarak, Kongre ve yönetimde etkili olan askeri kanadın aksine, Cumhurbaşkanı Sayın Erdoğan ile bir diyalog kurmaya muvaffak olan Başkan Trump'ın da 2018 yılı içinde iç siyasette daha da zorlanacağı bir yıl olacağını söylemek gerekir. Bir yandan başta Michael Flynn olmak üzere, 2016 başkanlık seçimlerinde Trump'ın yakın çevresinin Rusya ile iş birliğinde bulunduğu iddiaların soruşturması ilerlerken, diğer yandan Cumhuriyetçi Parti Kasım ayında yapılacak ara seçimlerde Senato'daki çoğunluğunu kaybetme riski ile karşı karşıya. Dolayısıyla Trump'ın yaklaşan ara seçimler öncesinde kendi tabanını konsolide etmeye yönelik açılımlar arayışında olacağı ve bunun aynen Kudüs örneğinde olduğu gibi dış politika tercihlerine de yansıtacağını söylemek mümkün.

Türkiye'nin ABD'deki kamu diplomasisi olumsuz etkileyen bir diğer unsur ise New York Times, Washington Post ve Wall Street Journal gibi ABD orijinli medyalarda bozulan imajı. Türkiye ile ilgili olumsuz haber akışına sahip bu medyalar nihayetinde ABD'de toplumsal hassasiyetlerin oluşması ve bunların üzerinden yerel ve ulusal siyasete dair tutumların belirlenmesinde önemli bir role sahipler. Türkiye'de olağanüstü hal ve bağlantılı uygulamaların devam ettiği ortamda, uluslararası medyadaki Türkiye imajının ve yorum lisanının iyileşmesini beklemek de gerçekçi olmayacak.

2018'de Türkiye - Rusya İlişkileri

Prof. Dr. Mitat Çelikpala

EDAM Yönetim Kurulu Üyesi &
Kadir Has Üniversitesi Öğretim Görevlisi

Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu ilişkileri 2018 yılına 2017'in bıraktığı umut dolu ve fakat bir o kadar da kırılğan bir mirasla giriyor. Türk-Rus ilişkileri, annus horribilis şeklinde nitelendirilen 2016'nın neredeyse tamamını uçak krizinin derin etkisi altında geçirdi. Sonrasında, normalleşme sürecinin etkisi altındaki 2016 yılının son çeyreğinde yeniden canlanmaya başlayan ikili ilişkiler, "altın yıl" olarak nitelendirilen 2017'de yaraların sarılması girişimlerine sahne oldu. Cumhurbaşkanı Erdoğan 2017'de Rusya'ya 3 ziyaret yaptı ve iki lider toplamda 7 görüşme gerçekleştirdiler. Putin ve Erdoğan'ın 13 Kasım 2017'de Soçi'de yaptıkları görüşme sonrasında yapılan açıklamada, Rusya ve Türkiye arasındaki ilişkilerin tam kapasiteyle yeniden canlandırıldığı, ilişkilerin uçak krizi öncesindeki seviyesine döndüğü vurgulandı. Bu analizde, 2017 yılında yaşanan gelişmeler ışığında, liderlerce daha da derinleştirilmesi konusunda mutabık kalınan ikili ilişkilerin 2018 yılında nasıl bir seyir izleyebileceği ele alınacaktır.

Son 20 yılda olduğu gibi 2018'de de Türkiye - Rusya ikili ilişkilerinin geliştirici unsurunun ekonomik ve ticari ilişkiler olacağını belirtmek hiç de kehanet olmayacaktır. Putin ve Erdoğan'ın yaptıkları ikili görüşmeler sonrasında, tarafların Türk tarım ürünlerinin Rusya'ya girişine izin verilmesi ve Türk vatandaşlarının çalışma izinleri üzerindeki sınırlılıkların kaldırılması konularında vardıkları anlaşmalarla, ticari ilişkilerin üzerindeki kara bulutların dağıldığı açıklanmış oldu. 2017 yılı boyunca yürütülen bu yoğun müzakerelerin olumlu etkisi altında 2017'nin ilk dokuz ayında gerçekleşen yüzde 38'lik artışın eski günlere döndüğü yönünde işaretleri sergilediği görülüyor. 2017 yılı itibarıyla gerçekleşen ticaret hacmi her ne kadar ikili ticari ilişkilerin kriz öncesi döneme ulaştığı ve büyüdüğüne işaret etse de 2018 yılında, hedeflenen 100 milyar dolar rakamının yakalanması pek de mümkün görün-

memekte. 2018'de ticaret hacminde artış beklenebilecek olsa da bu rakamın 40 milyar dolar seviyesine ulaşması en iyi senaryonun gerçekleşmesi olarak kabul edilebilir. Diğer yandan ticari ilişkilere hâkim olan asimetrinin Türkiye aleyhine geliştiği de vurgulanmalıdır. Bu çerçevede, 2018'de Türk tarafının faaliyetlerinin özellikle asimetrinin giderilmesini sağlayacak ürünler üzerindeki sınırlamaların kaldırılması ve Türk iş adamlarının karşı karşıya buldukları başta vize uygulaması olmak üzere tüm engellerin kaldırılarak yeniden vize muafiyeti rejimine dönülmesini sağlamak gibi konulara odaklanacağı tahmin edilebilir.

Ticari ilişkilerin odağında yer alan ve ilişkilerin stratejik boyutunu da belirleyen enerji alanındaki iş birliği konusu, 2018'de de başta liderler arasındaki görüşmeler olmak üzere her türlü ikili faaliyetin temel unsuru olmaya devam edecektir. Türk-Rus ikili ilişkilerinin seyrinin belirleyeni rolünü oynayan bu alanda, özellikle Türk Akım Doğalgaz Boru Hattı ve Akkuyu Nükleer Enerji Santrali projelerinin zamanında hayata geçirilmesi konularının hem Türk hem de Rus tarafının öncelikli gündem başlıkları olacağı görülmekte. Her iki tarafın da bu iki projenin öngörülen takvime uygun biçimde ilerlemesini özellikle önemsedikleri, liderlerce neredeyse her toplantıda öncelikli konu başlığı olarak dile getirilmekte.

Türkiye'nin yakın çevresindeki doğalgaz zengini bölgelere hâkim olan siyasal istikrarsızlık, Azerbaycan dışında sadece Rusya'yı yakın dönem ortağı olarak öne çıkartmış bulunuyor. Bu çerçevede Türk Akım'ın ilk hattının deniz kısmının inşasına 7 Mayıs 2017'de başlandı ve hızla ilerleyen bu hattın geçecek doğalgazın 2019 sonunda Türkiye'ye ulaşması hedefleniyor. 2018'de tarafların hem bu gazın Türkiye'ye gelişi ve kullanımı hem de hattın genişletilerek

Avrupa pazarına ulaştırılması konularına ilişkin başlıkların müzakeresine odaklanacakları tahmin edilebilir.

Akkuyu Nükleer Enerji Santrali her iki ülkenin enerji politikaları bağlamında öncelikleri bir diğer konu başlığı. Rusya'nın santralin inşası için gereken finansal kaynağı bularak sıkıntıları aşması, Türk tarafının da nükleer iş birliği konusunda kamuoyunda hala varlığını sürdüren kaygıları gidermesi gerekiyor. Putin, bu konuda yaptığı son açıklamada Rosatom'un kısa süre içinde projeyi hayata geçirmeye başlayacağını belirterek ilk üniteyi 2023 yılında devreye almayı planladıklarını vurguladı. Bu tarih Türkiye'nin beklentileriyle de uyumlu ve bu çerçevede Türk tarafı sıkıntıların 2018 yılı içerisinde geride bırakılarak temel atma töreninin yapılmasını bekliyor.

Bu alanda dile getirilmesi gereken ve Türk tarafının büyük önem attığı bir diğer konu başlığı ise Rus turistler. 2017 Türk turizmi açısından yaraların sarılmasının yılı oldu ve yılın ilk dokuz ayında 4 milyonu aşkın Rus turist Türkiye'yi ziyaret etti. Bu artış 2018'de turizm alanında 36,1 milyon kişi ve 28,3 milyar dolar turizm geliri hedefleyen Türkiye'nin Rusya'ya yönelik beklentisinin de 5 milyon turist olarak belirlenmesini beraberinde getirmiş oldu.

İkili ilişkilerin en sıkıntılı boyutunu oluşturan siyasal ilişkiler, Türkiye ve Rusya'nın farklılaşan öncelikleri ve zaman zaman bunların uzlaşmaz karaktere bürünmesi nedeniyle tahmin edilmesi zor bir alan olarak belirginleşmekte. Son iki yılda bölgesel gelişmelerden ve Rusya'nın sert ve girişken politikalarından doğrudan doğruya etkilenen Türkiye-Rusya ilişkilerinin 2008'de de başta Suriye'de ve dolayısıyla Ortadoğu ve Akdeniz'de, Kırım ve Ukrayna bağlamında Karadeniz ve Doğu Avrupa'da yaşanan ve yaşanacak gelişmelerin etkisi altında seyretmesi beklenmelidir. Bu gelişmelerin yine son dönemde rahatlıkla gözlemlendiği üzere Türkiye'nin geleneksel müttefikleriyle ve yakın komşularıyla ilişkilerine de doğrudan yansımaları olacaktır.

Bu bağlamda Suriye ikili ilişkilerin en kırılgan konu başlığı olarak belirginleşmektedir. Neredeyse 20 yılda tabiri caiz ise iğne ile kazılarak ulaşılan seviyenin adeta 10 saniyede çökme noktasına ulaşmasına neden olan Suriye'de yaşanacak gelişmeler, ilişkilerin önümüzdeki dönemdeki seyrini de doğrudan etkileyecektir. İki tarafın özellikle Esad rejiminin geleceği, DAESH ile mücadele ve Suriye'deki muhalefetin doğasına ilişkin yaklaşım ve çıkar farklılıkları tarafları kopma noktasına kadar getirmişti. 2017'ye hâkim olan iş birliği ha-

vası kendisini bu alanda da göstermiş, Türkiye, Rusya ve bir diğer bölgesel aktör olan İran'la birlikte Suriye'deki iç savaşa sahada müdahale eden ve iş birliği içinde çözüm yönünde hareketten üç ana unsurdan birine dönüşmüştü. Astana Süreci olarak da adlandırılan iş birliğinin 22 Kasım 2017'de Soçi'de yapılan son toplantısında bir araya gelen üç lider, bir anlamda Suriye'de savaşın sona erdirilerek barışın sağlanması ve ülkenin yeniden yapılandırılması aşamasına geçildiğini açıkladılar. Rusya'nın etkin yönlendirici olarak rol oynadığı bu aşamadan sonra üçlü seviyeden uluslararası alanda siyasi çözüm bulunması aşamasına, yani Cenevre Sürecine geçilmesi bekleniyor. Rusya-Türkiye ilişkileri bu bağlamda 2018'de uluslararası gelişmelerin etkisi ve yönlendirmesine daha açık bir konumda seyredecek. Suriye meselesinin çözüme ulaşması ve normalleşme sürecine geçilmesi Türkiye ve Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerin de normalleşerek daha da güçlenmesi açısından büyük önem arz etmekte. Aksi bir durum yeni kırılmaları beraberinde getirebilir. İki taraf neredeyse 1 yıldır iş birliği içinde hareket ediyor gibi görünseler de Rusya'nın PYD-YPG'ye bakışı, Esad yönetimiyle ilişkilerinin seyri ve tüm bunların Türkiye'nin hem Suriye'deki hem de genel olarak Ortadoğu'daki konumunu doğrudan etkileme potansiyeli taşıyor. Konu aynı zamanda Türkiye'nin başta ABD olmak üzere Batılı müttefikleriyle ilişkilerini etkileme potansiyeli de taşımakta. Rus tarafının ABD ile konuyu müzakeretme biçimi, başta Kürtler olmak üzere yerel unsurlarla yürüteceği pazarlık, Türk-Amerikan ilişkilerinin seyri gibi başlıklar bu bağlamda Türkiye-Rusya ikili ilişkilerini sadece ikili ilişkiler olarak kalmasını sınırlandıracak potansiyel etkenler olarak karşımıza çıkacak. Farklı bir söylemle ikili ilişkilerin güvene dayalı bir eksende gelişip gelişmeyeceğini tarafların bölge sorunlarına yönelik dayanışmasının devam edip etmeyeceği konusu belirleyecek.

Diğer taraftan Suriye ve Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler bağlamında gölgede kalan Kırım'ın işgali ve Karadeniz'de değişen güvenlik dengeleri de 2018'de yaşanacak gelişmelere bağlı olarak gündemdeki yerlerini işgal edecekler. Türkiye Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün korunması konusunda Batılı müttefikleri ile ortak hareket etmeye devam edecektir. Bu bağlamda Rus donanmasının Karadeniz'deki artan gücü/görünürlüğü bir tehdit unsuru olarak öne çıkabilir. NATO içerisinde Karadeniz güvenliği odaklı yaklaşımlarda Türkiye'nin Montrö rejimine bağlı kalma önceliği devam edecek olmakla birlikte artan Rus tehdidine karşı NATO güvenlik şemsiyesinin güçlendirmesi yönündeki girişimlere destek vermesi de beklenebilir. Bu bağlamda tarafların

Dağlık Karabağ anlaşmazlığının çözümü konusunda farklılaşan tutumlarının değişmesi yönünde herhangi bir işaretin söz konusu olmadığı da belirtilmelidir. Rusya'nın adeta Türkiye'yi çevreleyen hava savunma ağını güçlendirme yönünde atacağı muhtemel adımların da 2018'de yaşanabilecek gelişmelere bağlı olarak birtakım sıkıntılar yaratması beklenebilir.

Değinilmesi gereken bir diğer konu, Türkiye'nin Rusya'dan aldığını açıkladığı S-400'ler konusudur. Türkiye ve Rusya arasında askeri ve savunma sanayi alanındaki iş birliği neredeyse son 10 yılda en çok tartışma ve müzakere konusu

yapılan başlıklardan biri olarak sürekli gündeme gelmektedir. 2016 yılını son aylarından bugüne Türkiye ve Rusya'nın ötesine geçerek uluslararası kamuoyunu da meşgul eden bu konuda Cumhurbaşkanı Erdoğan Eylül 2017'de imzaların atıldığını ve Türkiye'nin kapora ödemesini Moskova'ya gönderdiğini açıklamıştı. Bu konudaki belirsizlik devam etmekle birlikte konunun 2018'de gündemi yoğun bir biçimde meşgul edeceği ileri sürülebilir. Bu gelişmenin Türkiye'nin NATO içindeki konumunu da sorgulamaya açmış olması Türkiye-Rusya ilişkilerinin 2018 yılında da sadece Türkiye-Rusya ikili ilişkileri olarak kalamayacağını en açık işareti olarak görülebilir.

Türkiye ve Ortadoğu

Sinan Ülgen

EDAM Yönetim Kurulu Başkanı &
İstanbul Ekonomi Danışmanlık Yönetici Ortağı

2018, Türk dış politikasının Orta Doğu'nun ivme kazanan istikrarlılık girdabından en az etkilenmek için pozisyon alması gereken bir yıl olacaktır. Öncelikle Suudi Arabistan ile İran arasında mezhepsel tabanda git-tikçe şiddetlenen ve bir yandan da ABD'deki Trump yönetimi tarafından beslenen nüfuz çatışmasının etkileri artarak devam edecektir. Bunların başında Türkiye'yi de tabiatıyla yakından ilgilendiren İran nükleer programının geleceği yer almaktadır.

Uzun süren diplomatik müzakereler neticesinde en sonunda 2016 yılında üzerinden mutabakat sağlanan ve "Joint Common Plan of Action - JCPOA" adıyla da bilinen anlaşmanın geleceği, ABD'de Obama yönetimine oranla anti-İran söylemi çok daha ağır basan Trump yönetiminin iş başına gelmesi ile tehlikeye düşmüştür. Trump kabinesinde etkisini hissettiren askeri yöneticilerin de katkısıyla Vaşington, Orta Doğu politikalarında İran üzerindeki baskının artırılmasını destekleyen politikalara daha fazla arka çıkmaya hatta teşvik etmeye yönelmiştir. Katar ile başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez İşbirliği Konseyi bünyesinde ortaya çıkan kriz ile ABD'nin Kudüs'ü başkent olarak tanımasının öncü Sunni güçler olan Suudi Arabistan ve Mısır tarafından öyle de fazla bir tepki verilmemesini bu bağlamda değerlendirmek gerekir.

ABD başkanının bu tutumunun Obama dış politikasının belki de en büyük ve somut başarılarından biri olan İran nükleer anlaşmasını tehlikeye attığına dair başka göstergeler de mevcuttur. Örneğin 2017'nin son aylarında Trump anılan anlaşmayı "certify" etmemeyi tercih etmiştir. Bunun sonucunda ABD Kongresi, İran'a yönelik yaptırımlara yeniden hayata geçirilmesini sağlayacak 60 günlük bir fırsat pen-

ceresine kavuşmuştur. Kongre, İran'ın anlaşmadan çekilmesini de beraberinde getirmesi muhtemel olan yeni yaptırımların hayata geçirilmesine şimdilik yönelmemiştir. Ama nükleer anlaşma bakımından 2018 yılında başka riskler de mevcuttur. Söz konusu "sertifikasyon" süreci 6 ayda bir tekrarlanacaktır. Dolayısıyla her 6 ayda bir, Kongre yeni yaptırımlar için 60 günlük bir süreye sahip olacaktır. Ama belki daha da önemlisi, Trump'ın daha önceden karar verilmiş yaptırımların askıda tutulmasını sağlamaya devam etmesi gerekmektedir. Dolayısıyla aslında pro-aktif olarak İran lehine bir tasarrufta bulunması gerekmektedir. Bunu yapmaması veya yapmayı tercih etmemesi durumunda, ABD yaptırımları otomatik olarak yeniden devreye girecektir. Her ne kadar diğer ülkeler için hukuken bağlayıcı olmasa da çokuluslu şirketler ve de özellikle finans şirketleri ABD ile iş yapabilme imkanlarını ortadan kaldırmamak için ABD'nin bu tek taraflı yaptırım rejimini ihlal etmek istememektedirler. Dolayısıyla ABD'nin tek taraflı olarak yaptırımları tekrar devreye alması, AB tarafından eleştiri konusu olsa bile nihayetinde ekonomik beklentileri darbe alan İran rejiminin anlaşmadan çekilmesi için müsait bir ortam yaratacaktır. Bu şartlar altında 2018 yılında Türkiye'yi güvenlik bakımından en fazla etkileyebilecek gelişmeler arasında, İran'ın nükleer programına tekrar başlaması ve dolayısıyla İran ile ABD arasında gerginliğin artması gösterilebilir. Üstelik böyle bir gerginlik atmosferi, Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde yeni bir sorun alanı yaratacaktır.

2018 yılı içerisinde Orta Doğu'dan kaynaklanan bir diğer risk faktörü de İsrail'in, bir ölçüde ABD ve Suudi Arabistan'ın da desteğiyle, potansiyel askeri hareketleri olacaktır. Suriye savaşı, bu ülkede İran destekçisi para-militer grupların zemin kazanması ile sonuçlanmıştır. Bunların arasında Lübnan Hizbullah'ını ayrı bir kategoride değerlendirmek

gerekir. Hizbullah bu sayede Lübnan içindeki nüfuzunu Suriye'nin güneyine yaymayı başarmıştır. Ayrıca Suriye'de bir yandan saha savaşında tecrübe kazanan silahlı kadrolar oluşturmuş diğer yandan savaş sırasında ele geçirdiği ilave silahlarla kendi savaş kabiliyetini geliştirmiştir. Hizbullah'ın bu şekilde güçlenmesi ve yayılmasına İsrail'in göz yummayacağı açıktır. Dolayısıyla 2018 baharı sonrasında bölgede bir İsrail askeri operasyonu beklenmektedir. Lübnan ve hatta Suriye'nin güneyini de içine alan bir bölgede bir sıcak çatışma çıkması ihtimali artmıştır. Üstelik Hizbullah'ın altı çizilen artan askeri yetenekleri ve İran desteği de göz önüne alındığında, İsrail'in işinin hiç de kolay olmadığı görülebilir. Dolayısıyla 2018 yılı içinde Orta Doğu'da İran ve Suudi Arabistan arasındaki ihtilafın arka planında bir de İsrail'in Hizbullah'ı hedef alan bir askeri harekâtına müshade edebiliriz.

Öte yandan ABD, İsrail ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin artan baskısına İran'ın da elindeki imkanlarla cevap vermeye çalışmasını beklemek gerekir. Bunların başında İran'ın siyasi nüfuzunu arttırdığı Suriye ve Irak'ta atacağı adımları yer alacaktır. Astana sürecinde Rusya ve Türkiye ile birlikte hareket eden İran'ın bu şartlarda daha sert ve kategorik bir dış politikaya doğru savrulacağını tahmin etmek zor değildir. Zaten şimdiden Suriye'de askeri açıdan bir ateşkesi sağlamayı başarmış bu ülkeler arasında Suriye'nin geleceğine dair farklılıklar baş göstermeye başlamıştır. Suriye'de çözüm açısından gerekli siyasi mutabakatın bu ülkeler arasında dahi oluşturulmasının, askeri önlemler konusunda oluşturulan görüş birliğine oranla çok daha zor olacağı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Orta Doğu'da mezhep çatışması arka planında artan gerilimin, Suriye'de işleri daha da zorlaştıracağı ileri sürülebilir. Siyasi çözüm süreci uzadıkça çatışmasızlığın da sona ermesi ihtimali artmaktadır. Türkiye

açısından bakıldığında ise, Suriye'de normalleşme sürecinin akamete uğraması istenilmeyen bir gelişme olacaktır. Türkiye'de misafir edilen 3 milyonu aşkın Suriyeli göçmenin en azından bir kısmının ülkelerine dönmelerini sağlayacak koşulların oluşturulamaması anlamına gelmektedir. Tabiiyle çatışmasızlığın sona ermesi, tam tersine, yeni göç dalgalarının da oluşmasını tetikleyebilecektir.

Öte yandan siyasi açıdan Türkiye için mevcut en büyük risk, iç siyasi saiklerin dış politika tercihlerine zaman zaman egemen olmasından kaynaklanmaktadır. Zira Orta Doğu'da büyüyen bu gerginlikler, bir yandan ABD, İsrail, Suudi Arabistan ve Mısır'dan oluşan bir eksenle İran ve bir ölçüde Katar'dan oluşan bir diğer eksen arasındaki mücadeleyi yansıtmaktadır. Bu mücadele içinde Türkiye'de iç politikada vurgu yapılabilecek birçok gelişme yaşanacaktır. Dolayısıyla risk, Türkiye'nin yerel siyasetinden kaynaklanan nedenlerle bu komplaşmanın aktif bir tarafı olmayı tercih etmesi ile doğrudan ilintilidir. Bu tehlikenin ABD'nin yeni açıklanan Ulusal Güvenlik Stratejisi ile farklı bir evreye girdiği de söylenebilir. Anılan Stratejide, radikal İslam ile mücadelelenin bu kadar ön planda yer bulması, Müslüman Kardeşler ve siyasi ve ayrıca radikal İslam yelpazesinin farklı renklerdeki diğer örgütlere yapılan atıflar, ABD'nin bundan sonraki Orta Doğu politikasının şekillenmesinde rol oynayacak unsurlar bakımından manidardır. ABD'nin bu bakış açısının Orta Doğu'daki daha da kapsamlı bir istikrarsızlık dalgasının habercisi olduğu ileri sürülebilir. Türkiye'nin de tam bu nedenle, Orta Doğu'ya yönelik dış politikasını daha kurumsal ve günlük iç siyasi arayışlardan arınmış bir düzlemde sürdürmesi gerekliliği artmaktadır. Ancak 2018 ile beraber seçim atmosferine de girecek bir siyasetin bu beklenti doğrultusunda hareket etmekte zorlanacağı da açıktır.

2018'de Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ile İlişkiler

Doruk Ergun

EDAM Araştırma Görevlisi

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) geçtiğimiz yıllarda uluslararası arenada gittikçe yalnızlaşan Türkiye'nin Orta Doğu'da en büyük ortaklarından birisi olmuştur. Türkiye'nin Irak ile sınırının tamamını kaplayan IKBY, öncelikle bir ekonomik ortak olmuş, Türkiye ile Irak arasındaki ticarete transit bölge görevi görmesinin ötesinde Türk ihracatlarının ve yatırımlarının ana odaklarından birisi haline gelmiştir. IKBY'nin elindeki petrol havzaları hidrokarbonlara aç Türkiye için en ucuz ve erişilebilir kaynaklardan olmuş ve bu vesileyle IKBY Türkiye'nin enerji alanında da ortağı olmuştur. İlişkilerin üçüncü boyutu siyasidir. IKBY ve Türkiye birbirlerini gittikçe İran'ın etkisi altına giren Bağdat yönetimine karşı desteklemiştir. Dördüncü ve bir o kadar önemli diğer mesele de Türkiye'nin Kürt meselesi ve PKK ile uzantıları olmuş, Türkiye tıpkı 90'larda olduğu gibi Barzani yönetimiyle bir yandan PKK'nın nüfuzunu azaltmakta, bir yandan da açılım ve barış sürecinde Türkiyeli Kürtlerle iletişim kurmakta yardımcı olmuştur.

Ancak barış sürecinin çöktüğü ve PKK ile PYD'nin Suriye'de ve Irak'ta gitgide daha geniş bir etki alanı bulduğu bir bağlamda IKBY'nin bağımsızlık referandumu düzenlemesi, bağımsız bir Kürt devletini kendi ulusal güvenliği ve bütünlüğü için en büyük tehditlerden birisi olarak algılayan Ankara için ciddi bir kırılma noktası olmuştur. Ankara, Bağdat ve Tahran'a yaklaşımında bir U dönüşü yaparak IKBY referandumunu engellemekte taraflarla iş birliğine girmiştir ve referandum sonrasındaki süreçte oldukça ihtilafli bir ilişkiye sahip olduğu Bağdat yönetiminin İran destekli milis kuvvetlerinin yardımıyla Kerkük gibi kritik kentleri geri almaya razı olmuştur. İkili ticarete kilit rol oynayan Türkiye'nin IKBY kontrolündeki sınır kapıları Bağdat yönetimine devredilmiştir ve Türkiye hava sahası halen IKBY'ye kapalıdır. Türkiye benzer şekilde petrol alımları konusunda da Erbil

yerine Bağdat yönetimiyle doğrudan anlaşmayı tercih etmiştir, nitekim askeri operasyonların neticesinde IKBY elindeki petrol havzalarının ciddi bir kısmını yitirmiştir.

Dolayısıyla 2018'e baktığımızda ilk göze çarpan konu, girişte ele alınan 4 ortaklık unsurundan enerji alanında IKBY'nin bir ortak işlevi görme ihtimalinin ortadan kalktığıdır. Bu durum, Irak ve IKBY arasında doğal kaynakların paylaşımı konusunda uluslararası arenada Türkiye'nin de başını ağrıtan ihtilafların çözülmesi açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu meselenin Ankara-Bağdat arasında bir gerilim unsuru olmaktan çıkması kısa vadede Türkiye-Irak ilişkilerini olumlu yönde etkileyebilir de. Ancak bu aynı zamanda bir risk unsurudur zira Türkiye'nin petrol ithalatında ilk sırada olan Irak'ta IKBY bir denge unsuru olmaktan çıkmıştır ve bu da orta-uzun vadede petrolün bir koz olarak Bağdat'ın eline geçmesi anlamına gelmektedir. Ekonomi söz konusu olduğunda IKBY ile ticaretin yavaşlamasının özellikle sınır illerinde etkilerinin görülmeye başladığı basına yansımıştır. Ancak 2018'de bölgede siyasi normalleşmeyle birlikte IKBY ile ekonomik normalleşmenin de gerçekleşmesi mümkündür. Zira yaklaşık 10 yıla yayılan süreç içerisinde Türkiye IKBY'nin en önemli ekonomik ortağı haline gelmiştir ve bu iki taraf için de yıkması zor ve masraflı köprüler kurulmasını sağlamıştır. Ancak burada da sınır kapılarının Bağdat'a devredilmesinin gelecekte Bağdat-Erbil ekseninde yaşanacak gerginliklerin Türkiye'nin ticari çıkarlarını etkileme potansiyelini artırdığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Söz konusu 2018'de ikili siyasi ilişkiler olduğundaysa bu alandaki temel belirleyici unsurların Ankara-Bağdat-Erbil-Tahran eksenindeki gelişmelerin ve daha geniş bir perspektiften Orta Doğu'daki çok kutuplu denklemin olacağı

düşünülmektedir. Diğer bir deyişle Ankara ve Erbil arasındaki ilişkiyi bölgesel denklemden bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. Türkiye'nin dış politikasında akut güvenlik meselelerini önceliklendirdiği ve bunları karşılamak için başta Rusya ve İran olmak üzere amaca yönelik ortaklıklara yöneldiği bu dönemde Erbil ilişkiler Suriye gibi daha büyük kaygılar söz konusu olduğunda daha da gözden çıkarılabilir hale gelmiştir. Erbil'in bunu farkında olmasını beklemek yanlış olacaktır, zira referandum sürecinde bölgede en yakın ilişkilere sahip olduğu Türkiye'nin desteği bir kenara katı muhalefetine maruz kalan Erbil'in, ilerleyen dönemde Türkiye'yle yeniden karşılıklı güvene dayalı sağlam temellerde bir ilişki kurması güçleşmiştir.

Bir diğer sorun da bağımsızlık referandumu ve sonrasındaki süreçte Erbil'in aldığı, enerji kaynaklarından mahrum kalmak, uluslararası arenada yalnızlaşmak, Kerkük gibi kritik bölgelerin kontrolünü kaybetmek gibi stratejik alanlarda aldığı darbelerdir. Dolayısıyla bölgedeki türbülanslar Türkiye ve Bağdat'ı ya da Türkiye ve İran'ı yeniden karşı karşıya getirirse Erbil'in Türkiye için bir denge unsuru olma kapasitesi ağır bir darbe almıştır. Dolayısıyla 2018'e bakıldığında bölgesel konjonktürde Ankara ve Erbil arasındaki ilişkilerin normalleşmesi beklense de ilişkilerin eski önemi ve yakınlığına gelmesini beklemek güçtür. Bu da Türkiye'nin Iraklı Türkmenler ve İran destekli Haşdi Şabi arasındaki olası husumetler, Irak'ın enerji kaynaklarının ihracatındaki anlaşmazlıklar, Iraklı Sünnilerin yine IŞİD/DAEŞ gibi oluşumların önünü açacak şekilde baskıya uğraması, Irak'ın demografik yapısının Şii milisler tarafından değişime uğratılması, Türkiye'nin Irak topraklarındaki askeri mevcudiyeti ve PKK'ya karşı operasyonlarına muhalefetin artması gibi 2018'de de pek ala gündeme gelebilecek olası krizlerde kendisine siyasi, askeri ve ekonomik bir payanda olabilecek İKBY'den büyük ölçüde mahrum kaldığı anlamına gelmektedir.

Ortaklığın son ayağı olan Kürt meselesinde ise İKBY Türkiye için önemini korumaktadır. PKK'nın Türkiye'deki terör faaliyetlerinin devam etmesi, uluslararası arenada PKK'nın

profilini PYD aracılığıyla güçlendirmesi, PYD ve ortaklarının Türkiye'nin müttefiklerinin desteğiyle Suriye topraklarının yaklaşık %20'sini halihazırda elinde bulundurması gibi tehditler bir cepte, Türkiye'nin tarihindeki en önemli siyasi seçimlerinden birisine muhafazakar ve milliyetçileşen bir ulusal gündemle ilerliyor olması ise diğer cepteyken, Türkiye'nin 2018'de Kürt meselesini çözmekte güvenlik dışı meselelere yönelmesi ve barış sürecinin yeniden tesis edilmesi pek mümkün gözükmemektedir. Bundan ötürü İKBY'nin ve referandum sonrasında istifa eden Mesud Barzani'nin Türkiye'nin Kürt meselesinde arabulucu ve kolaylaştırıcı rolleriyle öne çıkmasını beklemek güç olacaktır.

Ancak referandum sonrasında ağır siyasi darbeler alan ve bunun neticesinde birbirleriyle de ihtilafa düşen Irak'ın iki büyük Kürt partisi Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği'nin (PUK) söz konusu Kürtlerin siyasi temsilciliğini yapmak olduğunda PKK ve PYD ile ciddi bir rekabet içerisinde olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla PYD'nin askeri, siyasi, yönetim ve diplomasi alanlarında profilini yükseltmesi, bağımsız Kürdistan hareketini destekleyen ve hatta referandumla PYD'den önce davranıp bu ülküyü gerçekleştirmeye çalışan Erbil'deki KDP-PUK hükümetinin lehine olduğu kadar aleyhinedir de. Dolayısıyla PKK'nın ve KCK çatısı altındaki PYD gibi diğer unsurların Irak'ta ve genel olarak bölgede nüfuzunun daraltılması konusunda Türkiye ve İKBY'nin çıkarları hala örtüşmektedir. Dolayısıyla 2018'de IŞİD/DAEŞ'in Suriye ve Irak'ta yenilmesiyle birlikte bölgede açılan yeni perdeyle Türkiye ve İKBY'nin, KCK'nın hareket alanını Irak'ta ve Türkiye'de kısıtlamak üzere iş birliği yapması olası gözükmemektedir. Ancak bunun için Ankara ve İKBY ilişkilerindeki normalleşmenin bir an önce tesis edilmesi gereklidir. Türkiye'nin bu süreci kolaylaştırmak adına KDP ve PUK'un yaşadığı siyasi krizin etkilerinin hafifletilmesi için adımlar atması önerilebilir, zira bu süreçte İKBY'nin yaşadığı zaftan en çok istifade edebilecek unsurların başında siyasi ve askeri olarak en organize olan KCK gelmektedir.

İŞİD'le Savaş 2018'de Nereye Gidecek?

Dr. H. Akın Ünver

EDAM Yönetim Kurulu Üyesi &
Kadir Has Üniversitesi Öğretim Görevlisi

9 Aralık 2017 tarihinde Irak Başbakanı Haydar el-Abadi, Irak hükümetinin 3 yıl süren savaşın ardından İŞİD'i resmen mağlup ettiğini açıkladı. Bu açıklama, İŞİD'in bir silahlı örgüt olarak artık kalıcı olarak toprak kontrol edemeyeceğinin ve Irak hükümetine karşı geniş kaynaklarla mücadeleyi sürdüremeyeceğinin de bir teyidi oldu. Benzer zafer açıklamaları ABD Merkez Kuvvetler Komutanlığı CENTCOM ve 'Doğal Kararlılık Harekâtı' (Operation Inherent Resolve) komuta kademesi tarafından da yapıldı. Bu beyanlar muhakkak ki uzun süreli mücadeleler sonrasında kasaba kasaba İŞİD mevzileri alındıktan sonra yapıldı; bu açıdan bakınca bu iyimser hava aslında çok da yanıltıcı değil. Ancak 2018'de İŞİD ile savaşın üç ana alanda evirileceği ve yeni sorunları da beraberinde getireceği muhakkak.

Bunlardan ilki ve en önemlisi milis idaresi sonrası devlet otoritesinin yerleşmeye çalıştığı alanlarda idari faaliyetler ve normal hayata dönüşün tesisi. 2013'ten itibaren Irak ve Suriye arasında kalan Sünni çoğunluklu bölgelerde sistematik bir idari altyapı kuran İŞİD, bu bölgelerde aynı zamanda kendisine dönük uzun süreli devlet-tipi bağlılıkları da kuvvetlendirmişti. Bu aynı zamanda hem en gelişmiş devlet-dışı idarî model olarak karşımıza çıkmakta, hem de İŞİD'in geri çekilmesini takiben bölge halkının (özellikle Sünni aşiretlerin) aidiyet duygusunun nerede yer alacağı sorusunu gündeme taşımaktadır. İŞİD sonrası idare ve yeniden yapılanma süreci, çatışma bölgelerinin büyük oranda yıkılmış olduğu göz önünde bulundurulduğunda birinci öncelik olarak ön plana çıkmaktadır.

İŞİD'in 'Irak İslam Devleti' adıyla daha marjinal bir örgüt olarak sahada olduğu 2006-2009 senelerinde idari modelinin sadece asayiş ve ahlak polisliği üzerinden devam ettiğini

gözlemliyoruz. Bu ilk idari dönem, ABD'nin 'surge' politikası ve Sünni aşiretlerin sahva (uyaniş) hareketiyle birlikte sona ermişti. Örgütün ikinci idari dönemi 2011-2014 dönemlerinde sürmüş, ilk dönemde başarıyla yürüttüğü asayiş ve ahlak polisliği pratiklerini geliştirme imkânı bulmuştur. Bu dönemlerde örgüt, daha yumuşak bir imaj çizmiş, ahlak polisliği faaliyetlerini azaltarak ekseriyetle altyapının zarar gördüğü bölgelerde altyapı ve belediyeçilik gibi daha ileri faaliyetlere yönelmiştir. Haziran 2014'te Musul'un İŞİD tarafından ele geçirilmesi ve sonrasında örgütün Suriye dahil en geniş sınırlarına ulaşması, beraberinde devlet-tipi idari modellere dönük ihtiyacı getirmiştir. Bu dönemde İŞİD, istihbarat, sızma, medya ve halkla ilişkiler (dava), Şeriat hükümlerinin uygulanması (hisba) ve vergilendirme, sosyal yardım ve hükümet binaları işletme gibi komplike idari faaliyetleri geniş bir coğrafyada sürdürebilmeyi başarmıştır.

Gelinen noktada örgüt her ne kadar dağılma dönemine girmiş olsa da İŞİD'den alınan yerlerde altyapı hizmetlerinin, asayişin, ekonomik kalkınmanın ve asgari hukuk sisteminin nasıl yerleşeceği en büyük soru olarak gündeme gelmektedir. Bu bağlamda 2018, Irak ve Suriye hükümetlerinin, İŞİD'den alınan yerlerde nasıl bir yönetim sergileyeceği, Irak'ın tamamı olmasa bile Sünni çoğunluklu Anbar ve Selahaddin (Suriye'deki Deyr-i Zor, Rakka, Halep, Hama ve Humus) bölgelerindeki Sünni kitleleri nasıl kazanacağı gibi soruların cevabının ortaya çıkacağı bir sene olacaktır. Bu idari ve yeniden yapılandırma konularında gösterilecek yavaşlık ve isteksizlik, Irak'ın bu bölgeleri tekrardan İŞİD veya benzeri örgütlere kaybetmesine yol açacaktır.

2018'de belirleyici olacak ikinci husus da İran tarafından desteklenen Şii milis grupların Irak ve Suriye'deki etki alanları olacaktır. Irak'taki 15,000 kişilik Badr Grubu ve Suri-

ye'deki Lübnan Hizbullah'ının uzun vadeli mevcudiyetleri, her iki ülkedeki Sünni gruplarla çatışma olasılıklarını artırmaktadır. IŞİD'i Şam ve Bağdat'ın Tahran odaklı politikalarına karşı bir kalkan olarak gören bölge Sünnileri için en tehlikeli senaryo, bu İran yanlısı Şii milislerin şiddet yoluyla etki alanlarını artırması olacaktır. Son dönemde ortaya çıkan bir başka husus da İran yanlısı Haşd el Şabi milislerinin artık Irak devlet bütçesinden direkt pay alarak Irak özelinde bile 1,96 milyar dolarlık bir finansmanla savaşabilmeleri olmuştur. Bu denli geniş bir finansman, Şii milisleri hem Irak hem de Suriye'de kalıcı aktör yapabilir ve IŞİD benzeri örgütlerin tekrardan ortaya çıkmasına sebep olabilir. Dahası birçok Şii milis, Irak ve Suriye'de kendi hafif silah üretim tesislerini kurmaya başlamış, bu tesislerden, direkt İran'ın yardımı olmadan da uzun süreli cephanelik ve lojistik takviyesi sağlama yeterliliğini elde etmiştir. Hem ABD tarafından Irak'taki Badr Grubuna, hem de Rusya tarafından İran üzerinden Hizbullah'a yapılan silahsızlanma ve geri çekilme telkinleri şu ana kadar sonuçsuz kalmıştır. Bu da 2018'de IŞİD'in başka bir isim veya ittifakla tekrar ortaya çıkabilme olasılığını artırmaktadır.

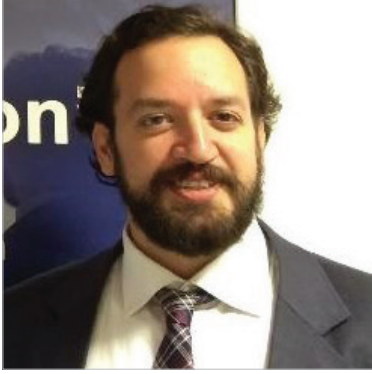
Yukarıdaki iki önemli unsurun ışığında ve son olarak, halihazırda Irak'ın belli bölgelerinde IŞİD'den kopmaya başlayan milisler kendi güvenlik örgütlerini oluşturmaya başlamışlardır. En son Aralık 2017 içerisinde Irak yerel gazete ve web sayfalarında ortaya çıkmayan başlayan bu gizemli örgüt, 'beyaz bayraklılar' veya 'kurtuluş örgütü' gibi isimlerle Selahaddin kenti civarlarında örgütlenmeye başlamıştır. Bu yeni örgüt, Musul'un IŞİD'den teslim alınması sonrasında örgütten bölünerek, Irak'ın farklı bölgelerinde tekrardan organize olmaya başlayan diğer Sünni cihatçı örgütlerden biri olarak önümüze çıkmaktadır. Dahası, IŞİD daha Aralık ayı içerisinde hem Suriye-Irak-Ürdün sınırında bulunan El-Tanf sınır kapısına, hem de Şam yakınlarındaki Yarmuk mülteci kampı mevzilerindeki Suriye ordusuna eş zamanlı

saldırıda bulunmuştur. Suriye İnsan Hakları Gözlemevi, bu iki saldırının son aylardaki 'en şiddetli saldırı' olduğunu kayda geçmiştir. Bu saldırılar ve ortaya çıkan yeni Sünni cihatçı örgütler, isim değiştirirse bile IŞİD'in bir realite olarak Irak ve Suriye genelinde 2018'de de faal olacağını öngörmemizi kolaylaştırmaktadır.

Çatışma ve Uyumsuzluk literatürü, iç savaşların ve milis gruplarının neden ortaya çıktığını açıklamak için 'yakınma-açgözlülük' modelini kullanırlar. Bu teoriye göre iç savaşlarda aktif muharebeye katılan devlet dışı aktörler ya devlet otoritesine dönük uzun yıllar boyunca devam eden şikâyetlerinin veya savaş kazanımlarının barış kazanımlarından daha fazla olacağı inançlarının sonucunda muharip olurlar. IŞİD, hem Irak ve Suriye'deki yerleşmiş devlet otoritelerine karşı birikmiş Sünni kindarlığının, hem de iç savaşta ganimet ve prestij kazanmaya gelen genç cihatçı sosyolojilerin bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştı. IŞİD geriler ve toprak kaybederken, örgüte aç gözlülük ve finansal kazanım için gelenler ülkelerine geri dönmüş, bölgesel kindarlığı savaşarak ifade etmek isteyen yerel sosyolojiler de IŞİD'den ayrılarak daha küçük örgütlere doğru evrilmeye başlamışlardır.

Dolayısıyla, 2018'de IŞİD ile mücadelenin dayandığı üç ana mihenk taşı; a) IŞİD'den geri alınan bölgelerde hem Irak, hem de Suriye devletlerinin ne denli sürdürülebilir altyapı ve kalkınma politikaları önereceği, b) İran yanlısı Şii milislerin, bölgedeki Sünni ihtilaflarını ne denli tetikleyeceği ve c) IŞİD'den kopan Sünni milis grupların başka bir bölgede yeni bir büyük milis yapılanması ortaya koyup koyamayacağı hususudur. Bu üç değişkenin çok rahatlıkla birbirlerini etkileyebileceği göz önünde bulundurulduğunda, bir marka olarak IŞİD'e karşı zafer ilan edilse bile, bir bölgesel ideoloji olarak IŞİD'e karşı zafer ilan edilmesi için henüz çok erkendir.

Suriye İç Savaşı 2018 Yılı Siyasi - Askeri Projeksiyonu

Dr. Can Kasapoğlu
EDAM Savunma Analisti

1. IŞİD'in Yeni Terör Trendi ve Transformasyonu

Halihazırda yapılan tahminler, özellikle yabancı terörist unsurların hareketlerine bağlı olarak, IŞİD'in küresel terör istikametinde bir "el Kaide'leşme" süreci geçirebileceğini ortaya koymaktadır.

IŞİD'in "el Kaide'leşmesi" süreci ciddi tehditler içermektedir. Terör örgütünün daha önce Belçika, Türkiye, Mısır ve Fransa gibi ülkelerde gerçekleştirdiği saldırılar, hatta dönemin Fransız Başbakanı Manuel Valls'ın 2015 yılında parlamentoya hitaben IŞİD'in kimyasal ve biyolojik terörizm potansiyeli olduğunu açıkça belirtmesi, tehdidin boyutlarını göstermektedir.

IŞİD'in geleceği açısından temel parametre, yabancı teröristlerin bundan sonra ne yapacaklarıdır. Söz konusu teröristlerin bir bölümü Irak ve Suriye kökenli iken, NATO ülkelerinden, NATO'nun Akdeniz Diyalogu üyesi ülkelere ve özellikle 2015 sonrasında eski Sovyet coğrafyasından gelen binlerce unsur göze çarpmaktadır. Özellikle son sayılan kategorideki teröristler Türkiye'de daha rahat kendilerini gizleyerek terör eylemlerine girişebilirler. Nitekim, 2016 Haziran'ında Atatürk Havalimanı'na yönelik saldırı ile geçtiğimiz yılbaşında İstanbul'da bir eğlence merkezine yönelik saldırının faileri IŞİD adına faaliyet göstermekte olup, eski Sovyet coğrafyasından gelmektedirler.

Bahse konu tehditle mücadele için, Türkiye'nin güvenlik ve istihbarat diplomasisi alanında etkinliğini artırması büyük önem arz etmektedir.

2. 2018: İsrail - İran Mücadelesi Suriye Topraklarında Şiddetlenerek Artabilir

Tahran, Moskova'nın aksine, Suriye'deki askeri varlığını sürdürmek için gerekli uluslararası hukuki alt yapıdan mahrumdur. Bu yöndeki fiili girişimleri de İsrail güvenlik çevrelerinde panik oluşturmaktadır.

Kremlin, Tartus Donanma Üssü ile 2015 yılı sonrasında Lazkiye'de inşa ettiği yeni hava üssünü rejim ile yaptığı anlaşmalar vasıtasıyla 49 yıllığına güvenceye almıştır. Dolayısıyla, basında yer alan "Rusya Suriye'den asker çekiyor" haberleri, kurumsal askeri üs varlığının sonlandırılması değil, kuvvet planlaması ve rotasyon kapsamında değerlendirilmelidir. Özellikle deniz aşırı üsler için bu standart bir uygulamadır. Öte yandan, Rusya Federasyonu Suriye'deki çok katmanlı hava ve füze savunma mimarisine SS-26 taktik balistik füzeleri gibi kritik silah sistemlerini çekmediği sürece, Moskova'nın Suriye'deki "askeri imzası" kalıcıdır. Belirtilen tabloya, önemli rejim birliklerine organik olarak eşlik eden Rus askeri danışmanları ve Rusya kökenli özel askeri şirketleri de eklediğimizde ortaya güçlü bir profil çıkmaktadır.

Bu noktada vurgulanması gereken husus, iç savaşın başından itibaren Putin ve Netanyahu yönetimlerinin istihbarat ve güvenlik konularında iletişim kanallarını açık tutmasıdır. Oysa, İsrail'in Suriye'deki İran askeri varlığı konusundaki tutumu, Rusya'ya ilişkin görüşlerinden çok farklıdır. İran Devrim Muhafızlarının ve Lübnan Hizbullah'ının Suriye'de giderek yoğunlaşan varlığı İsrail güvenlik çevreleri tarafından yaşamsal bir tehdit olarak görülmektedir. İran'ın Haziran

2017'de Deyr ez-Zor'daki IŞİD hedeflerine kendi topraklarından düzenlemiş olduğu balistik füze taarruzunun ardından bu kaygılar giderek artmıştır. Ayrıca, Suriye iç savaşı boyunca Lübnan Hizbullah'ının elde ettiği muharip tecrübe ile sistematik silah transferleri sonucu kazanmış olduğu gelişmiş füze ve roket yetenekleri, bugün gelinen merhalede 2006 yılına kıyasla çok daha güçlü bir aktör olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede, özellikle daha geniş çaplı çatışmaların fitilini ateşleyebilecek olan unsur, Banyas yakınlarında olduğu belirtilen bir askeri tesistir. Açık-kaynaklı uydu görüntüleri ile varlığı teyit edilebilen ve halen inşa halinde görülen tesisin, İran'a ait bir füze üretim merkezi olacağı öne sürülmektedir. İran'ın ve Suriye Baas rejiminin Banyas'taki tesisin inşasına devam etmesi İsrail'in daha sert bir tepki vermesini beraberinde getirebilir.

Son olarak, dikkatle izlenmesi gereken bir diğer nokta Golan Tepeleri ve bu kritik bölgeye yönelik İran'ın güdümündeki Şii milislerin hareketliliğidir.

Özetle, 2018 yılında İran - İsrail vekaleten savaşı Suriye'ye daha yoğun halde taşınabilir.

3. İdlib 2018: Yoğun Çatışma Beklentisi

2018 yılının, İdlib bölgesinde kapsamlı bir taarruzi harekât ve askeri hareketliliği beraberinde getireceği düşünülmektedir. Suriye Baas rejimi, elit birliklerini ülkenin doğusundaki Deyr ez-Zor ve mücavir cephelerden İdlib ve Hama kırsalına doğru kaydırmaktadır. Özellikle Kaplan Kuvvetleri ve 4. Zırhlı Tümen gibi Esad güçlerinin nüvesi niteliğindeki birlikler ile başkent Şam'ın ve bizzat Esad'ın güvenliğinden sorumlu olan Cumhuriyet Muhafızları'ndan bazı unsurların ülkenin batısına intikali kritik bir gelişmedir. Görünen o ki, Suriye Arap Silahlı Kuvvetleri, İdlib civarında bir süredir taarruz düzeni alacak şekilde güçlü bir yığınak yapmaktadır.

Ayrıca, Hama kırsalı ve İdlib bölgelerinde Rus hava taarruzlarında da ciddi bir artış müşahade edilmektedir.

Bu noktada sorulması gereken soru, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin de Afrin bölgesinde terör örgütü PKK'nın Suriye'deki uzantısı konumunda bulunan YPG'ye karşı bir harekâta girişip girişmeyeceğidir.

Türkiye'nin YPG'ye yönelik bir harekât için siyasi olarak ABD veya Rusya'dan istediği desteği bulması mevcut koşullarda mümkün görünmemektedir. Özellikle son dönemde Rusya ile PYD arasında yaşanan yakınlaşma, Afrin'e yönelik nihai bir harekât için Moskova'nın istekli olmayabileceğini göster-

mektedir. Ayrıca, Türk basınında görülen 'YPG'nin tek destekçisinin ABD olduğu' yaklaşımı bir yanılsamadır. Rusya, tıpkı ABD gibi, PYD ve YPG ile ilişkiler geliştirmiş, sahadaki iş birliğinin dışında siyasi destek de vermiştir.

Ancak Ankara'nın Afrin ajandası imkânsız değildir. 2018 yılında Rusya ve Suriye Baas rejiminin yaklaşan İdlib operasyonlarının derinleşmesi ve kimi zorluklarla karşılaşması, Türkiye'ye İdlib operasyonlarına destek karşılığında Afrin'e yönelik - sınırlı da olsa - askeri harekât için diplomatik pazarlık marjı sağlayabilir. İkincisi, Esad'ın PYD'yi ABD ile iş birliği dolayısıyla hain olarak ilan ettiği açıklamaları dikkat çekicidir. Suriye Arap Silahlı Kuvvetleri ile Baas rejimi elitleri iç savaş bittiğinde, bazı hidrokarbon yatakları dahil olmak üzere ülkenin %20'sini kontrol eden bir Kürt otonomisi görmek istemeyecektir. Suriye Muhaberatı, özellikle Hafız Esad döneminde, PKK terör örgütünü Türkiye'ye karşı bir vekaleten harp unsuru olarak kullanmıştır. Ancak bunu yaparken Suriye topraklarında Kürt varlığına yönelik sert bir tutum içinde olmuştur. Dolayısıyla, bazı önemli noktalarda YPG ile Suriye Arap Silahlı Kuvvetleri arasında otorite transferinde yaşanacak aksaklıklar veya PYD'nin fiili durumu uluslararası süreçler aracılığıyla kalıcılaştırma çabaları, Esad yönetiminden tepki görebilir. Öte yandan rejim, YPG ile çatışma düzeyinde bir anlaşmazlık seviyesine gelir ise, Afrin'e yönelik bir Türk harekâtına fiili olarak muhalefet etmese dahi, Türkiye'nin kalıcı varlığına karşı çıkacaktır. Yine de Rusya Devlet Başkanı Putin'in 2017 sonunda Hmeymim Üssü'nü ziyareti sırasındaki protokolde gözlemlendiği üzere, Esad ve rejimin Suriye'nin geleceğine ilişkin inisiyatifi egemen bir devlet gibi değerlendirmemelidir. Suriye'nin geleceği konusunda Moskova ve Tahran, Şam'dan daha önemli başkentlerdir.

Son olarak, Afrin'e yönelik olası bir operasyonun, Türk güvenlik güçlerinin terörle mücadele kapsamında yürüttüğü İç Güvenlik Harekâtı gibi -askeri bilimler terminolojisi ile- bir düşük yoğunluklu çatışma değil, tıpkı Fırat Kalkanı Harekâtı'nda müşahade edildiği gibi bir hibrit harp vakası olacağı unutulmamalıdır. Suriye iç savaşı boyunca YPG birçok taktik ekipman ve tecrübe kazanmış durumdadır. Ayrıca, olası bir operasyonun stratejik seviyede baskın niteliği olmaması bir dezavantajdır. Öte yandan, Astana süreci kapsamındaki çatışmasızlık bölgeleri çerçevesinde, TSK unsurları Afrin'e mücavir hâkim noktalarda konuşlanmıştır. Afrin, batıdan, güneyden ve doğudan Türk Silahlı Kuvvetleri ve dost yerel unsurlarca kuşatılmış durumdadır. Ayrıca, 2. Ordu sorumluluk sahasındaki muharebe düzeni ve lojistik imkanlar, Ankara karar verdiği takdirde, hızlı biçimde gerekli yığınağı tamamlamak için uygundur.

2018'e Girerken Dış Politika ve Ruh Halimiz...

Doç. Dr. Emre Erdoğan

EDAM Yönetim Kurulu Üyesi &
İstanbul Bilgi Üniversitesi Öğretim Görevlisi

Siyaset Bilimi'nin önde gelen isimlerinden Gabriel Almond, söz konusu dış politika olduğunda vatandaşların sağlıklı bir kanaate sahip ol(a)madıklarını, yapılan saha çalışmalarında da sorulara "tutarsız" ve "o andaki havalara göre" yanıt verdiklerini söyler. Buna Walter Lippmann'ın "dış politika sıradan insanların gündelik yaşamını etkilemez, o yüzden de fikir/kanaat sahibi olmaları zordur" görüşünü eklerseniz, ortaya Almond-Lippmann konsensüsü çıkar, başka bir deyişle "Hava Kuramı" (Mood Theory): Dış politika konusunda vatandaşların kanaatlerine değil, elitlerin öngörülerine güvenmelisiniz diye özetlenebilir.¹

Her ne kadar Vietnam savaşı sonrasında Lippmann görüşünden taviz verse de sayısız sosyal bilimci "kanaatlerin aslında o kadar tutarsız olmadığını" gösterse de, dış politika konularında kamuoyu hala politika yapıcı bir rolden daha çok, yürütülen politikaları onaylayıcı ve meşrulaştırıcı pasif bir rolü üstlenir. Bu rol de çoğunlukla içinde bulunduğu makro düzeydeki koşullarla biçimlenir, özetle yaşadığı dönemin "havasıyla".

Türkiye kamuoyunun 2018 yılında dış politika konularında, özellikle de ikili çatışmalardaki tutumlarının da içinde bulunduğu ruh halinin bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmasını beklemeliyiz. 2018'in gelişmeleri ne getirir bilinmez, ama şu anda kolektif ruh halimizi tek bir kelimeyle özetleyebiliriz: Karamsar. 2013'ten beri süregelen siyasi istikrarsızlık, sürekli plebisiter bir seçim ortamı, terör saldırıları ve 15

Temmuz Darbe Girişimi'nin travması, hepimizi bir "güvercin tedirginliğinde" yaşamaya mahkum ediyor. Sürekli kaygı ve korku ortamı algımızı bozuyor, tehditleri olduğundan fazla, fırsatları olduğundan az görüyoruz. Yabancı olan her şey rahatsız ediyor, tanıdık ve bildik olana sarılıyoruz. Karşımıza çıkan konular ne kadar karmaşık olursa olsun, olabilecek en basit çözümü kabul ediyoruz. Meselelere kafa yormak yerine liderimizin, partimizin, eş-dost akrabamızın gösterdiği yöne gidiyor, farklı fikirlere tahammül edemiyoruz. Yaşam gökkuşağının bütün renklerini ikiye indiriyor, siyah ve beyaz. Bütün kimlikler de "ya bendensin ya ondan" formülasyonunda ifade ediliyor. Bütün bunlara tarihten bu yana getirdiğimiz ve okul sıralarında bellediğimiz "Sevr Sendromunu" da eklediğinizde, hiç de iç acıcı bir "hava" ile karşılaşmıyorsunuz.²

Öncelikle önümüzdeki yılın 2019 ile birleşerek uzun bir seçim yılı olacağını kabul ederek başlayalım. Resmi takvime göre 2019'da yerel seçimler, Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve parlamento seçimleri yapılacak. Üstelik bir olasılıkla bu seçimlerin bazıları öne de alınabilir. Dolayısıyla böyle bir seçim "sath-ı mailinde" her konu iç politika meselesi haline gelir, özellikle de dış politika konuları çok daha kullanılmaya müsaittir. Siyasal kutuplaşmanın da etkisiyle, vatandaşın konulara bakışı hangi liderin nasıl çerçevelediğiyle belirlenir, her tür tartışma/gelişme bu çerçevelerde tartışılır.

Lippmann'ın haklı olduğu bir yan var, vatandaşın gündelik yaşamını en fazla etkileyen konular, en sahici konular olur.

¹ Emre Erdoğan, 2011 "Türk Kamuoyu ve Dış Politika: Tortu mu, Etken mi?", Boğaziçi Üniversitesi Dış Politika Forumu Araştırma Raporu <http://dispolitikaforumu.com/turk-kamuoyu-ve-dis-politika-tortu-mu-etken-mi/>

² Emre Erdoğan, 2014, "Unbearable Heaviness of Being a Turkish Citizen", GMF on Turkey Series <http://www.gmfus.org/publications/unbearable-heaviness-being-turkish-citizen>

Ülkemizde de sıradan insanların yaşamında en fazla etkisi olan konu, Suriye’de süregiden çatışma, çünkü hem çatışmanın doğrudan sonucu olarak 3 milyondan fazla Suriyeli vatandaşıyla bir arada yaşamayı kabullenmiş durumdayız, hem de son dönemdeki terör saldırılarının Suriye iç savaşıyla ilişkili olduğunu düşünüyoruz. Bu nedenle Suriye’de barışa -siz bunu Suriyelilerin ülkelerine dönmesine diye okuyunuz- yönelik her adım, özellikle de iktidar partisi tarafından atılıyorsa, kuvvetle desteklenecektir. Muhtemelen böyle bir barış hiç mümkün olmasa da hükümetin bu konuda kamuoyu desteğine sahip olacağını varsayabiliriz.

Suriye’deki çatışmayla doğrudan ilişkili, Türkiye’nin hayati konularından biri de güneyimizdeki Kürt siyasal girişimleri... Türkiye kamuoyunun ezelden beri güneyinde ne Irak’ta ne de Suriye’de bağımsız, otonom ya da buna benzer herhangi bir oluşuma tahammülü yok. “Kürt Açılımı” günlerinde oluşan uzlaşmacı hava, 2015’teki gelişmelerde yok oldu. Seçim ortamının da çarpan etkisiyle artan milliyetçi ruh hali, bölgede göze çarpan her türlü Kürt siyasal girişimini otomatik olarak düşman sıfatıyla nitelendiriyor. Dolayısıyla hem bu girişimler hem de bu girişimlere doğrudan/dolaylı destek veren devletler, Türkiye kamuoyunun nefret nesnesine dönüşüyor. Hükümetin bu konudaki özellikle askeri cenahtaki adımlarının en azından milliyetçi çoğunluk tarafından onaylanacağını şimdiden söyleyebiliriz. Tabii bu durum askeri çözümler konusunda iştihayı arttıracak bir etki de yaratabilir.

Yüzümüzü batıya döndüğümüzde çok da iç acıcı, ferahlatıcı bir manzarayla karşılaşmıyoruz. Daha önce sözü geçen Sevr Sendromu zaten aşırı kuşkucu bir bakış açısını taşımamıza yol açarken, Batı’nın bizim büyük travmamıza, yani 15 Temmuz Darbe Girişimi’ne karşı ikircikli tutumu daha gerilimli bir ortam yaratıyor. Ülkenin büyük çoğunluğunun darbe girişimi ve sorumlusu hakkındaki algıları biliniyor. Ayrıca darbe girişimi sürecinin ve sonrasında “büyük bir ulusal direniş” olduğu anlatısı benimsenmiş durumda. Ancak Batı, özellikle de Avrupa Birliği’nin önde gelen ülkeleri bu ruh halini anlamamakta direniyor, hatta sorguluyor. Üstelik, bazı siyasal ya da ekonomik yaptırımlarla destek olacağına, köstek oluyor. Böyle bir ortamda, Avrupa Birliği’nde, hatta

Angela Merkel’de cisimleşmiş Batı ile girilen her çatışmada, çoğunluğun hangi tarafı tutacağı açık. Şovenist, İslam ve göçmen karşıtı popülist aşırı sağ liderlerin de sayısının arttığı göz önünde bulunursa, 2018’de Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki çatışmaların artacağı, bu çatışmaların da Türkiye’de muhafazakâr/milliyetçi bir konsensüsü pekiştireceği söylenebilir.

Barack “Hüseyin” Obama, 2009 yılında Türkiye’yi ziyaret ettiğinde ülkedeki en sevilen siyasetçiydi. Nobel Barış Ödülü’nü daha başkan olmadan teslim alan Obama’nın, bir önceki Bush yönetiminin yarattığı zararı tamir etmesi bekleniyordu, olmadı. Türkiye kamuoyunun Trump’a pek bayıldığını söyleyemeyiz, 2017 yılında yapılan bir araştırmada onay düzeyi yüzde 11 civarındaydı, zaten ABD’ye yönelik olumlu görüş sahibi olanların oranı da yüzde 18.³ Tıpkı AB gibi, ABD’nin de darbe girişimi sonrası dönemde sınıfta kaldığını söyleyebiliriz. O kadar ki, kamuoyunun bir kısmı darbe girişiminin sorumlusu olarak ABD’yi görüyor. Rıza Sarraf davası, Gülen’in iade edilmemesi ve “Vize Krizi” gibi konular, bu olumsuz algıyı pekiştiriyor. Üstelik ABD’nin PYD ve benzeri örgütlerle karmaşık ilişkisi, PKK’ya ulaştığı söylenen “binlerce tır dolusu silah”, kamuoyunun ABD hakkındaki algılarını iyileştirmekten uzak. Çok yakın dönemde yaşadığımız Kudüs Krizi gibi muhtemel gelişmeler, ABD’yi dış politika söyleminde ideal bir nefret nesnesi ve kolay bir hedef haline getiriyor. Siyasi yelpazedeki hemen her partinin ABD karşıtı bir paketi bulunduğundan, önümüzdeki dönemde ABD’yle yaşanacak bir krizin ülkeyi hiç olmadığı kadar birleştirmesi mümkün, tabii bunun siyasetçiler tarafından bir fırsat alanı olarak görülebileceğini de.

Bütün bunları bir arada değerlendirdiğimizde hem dış politika konularındaki bilgisizliğimiz hem içinde bulunduğumuz karamsar ruh hali, hem de ardı sıra gelecek seçimlerin tetikleyeceği Şovenist atışmalar dış politika konusunda Türkiye kamuoyunun çoğunluğunun hangi yönü tercih edeceğini şimdiden gösteriyor. Wilson’ın hayalini kurduğu “hükümetlerini dizginleyen bilinçli vatandaşlar” yerine Hume’un tasvir ettiği “duyguların esiri olmuş bir akıldan” ötesi yok gibi gözüküyor.

³ Pew Research Center “U.S. Image Suffers as Publics Around World Question Trump’s Leadership”
<http://www.pewglobal.org/2017/06/26/u-s-image-suffers-as-publics-around-world-question-trumps-leadership/>

2018 Eşiğinde Global Ortam ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Birkaç Gözlem

Dr. E. Murat Üçer

EDAM Yönetim Kurulu Üyesi &
İstanbul Analytics Yönetici Ortağı

Dünya ekonomisi ucu acık, müthiş belirsizliklerle dolu bir geçiş döneminde. 25-30 yıllık bir hayal dünyasından uyanmaktayız bir anlamda. “Tarihin sonu geldi”, “dünya düzdür globalleşme kaçınılmaz”, “hem çok iyi büyüyoruz hem de enflasyon düşük, Merkez Bankaları çözdü bu işi” derken, ciddi duvara tosladık. Bundan 10 yıl önce Global Finansal Kriz (GFK) bizi uyandırdı, her şeyi çözmek bir yana - gelir - servet eşitsizliği, sosyal adaletsizlikler, aşırı borçluluk, mülteci krizleri, küresel ısınma vb.-devasa problemlerle karşı karşıya olduğumuzu gördük. Şu anda da kafalar karışık, ülkeler, global oyuncular koordineli bir amaca yönelik hareket etmek yerine, kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmeyi tercih ediyorlar; kuralcı global düzen çatırdıyor...

Bütün bunların bir sonucu bilindiği gibi popülizmin hortlaması oldu. Konu tabii apayrı bir uzmanlık konusu ama, Batı’daki popülizmin kaynağı “ekonomi” ve “kimlik” üzerinden gidiyor gibi sanki... GFK sonrasında Batı’nın zemin kaybı çok net ortaya çıktı; bu zaten olmaktaydı ama 3. Sanayi Devrimi - buna kısaca ICT (Information and Communication Technology) devrimi de diyebiliriz - gelişmekte olan ülkelere (GOÜ), ağırlıklı olarak da Asya’ya yaradı. IMF’nin rakamlarıyla dünya da pastanın dağılımı çok hızlı değişti: 1990’da dünya ekonomisinin üçte birine denk gelen GOÜ payı, Asya’nın öncülüğünde %55-60’a kadar yükseldi. Nitekim bu sert değişim ABD de Trump’ın zaferinin ardında yatan faktörlerden biri olarak görülüyor. Ekonomist Branko Milanovic’in çok popülerleşen “fil eğrisi” birazda bunun tesicili; globalleşmenin kaybedenleri Gelişmiş Ülkelerin düşük gelirli orta sınıfları...

Globalleşmenin kazananları bir anlamda Batı da “ekonomik” popülizmi hortlatırken, globalleşmenin gerisinde kalanları (ne yazık ki siyaseten olsun, ekonomik açıdan olsun) ülkeleri yaşanamaz hale geldiğinden, Batı’nın -özellikle de Avrupa’nın- kapısına dayandılar. Bu da bir nevi kimlik üzerinden kendini gösteren bir popülizme zemin yarattı, Brexit ve birçok Avrupa ülkesinde yükselen aşırı sağ akımlar bunun göstergesi bir anlamda... Nitekim Çin, Hindistan gibi globalleşmenin kazananları pek şikayetçi değil durumdan. Mesela Çin lideri Xi Jinping’in 2017 başında Davos’da globalleşmeyi savunması oldukça dikkat çekmişti. Bir anlamda ABD artık yoktu, Çin vardı o toplantılarda... Nitekim Trump “Amerika First” derken, Çin “One Road One Belt” deyip, İpek yolunun inşası ile meşgul - dünyaya açılmaya devam ediyor yani...

Uzun lafın kısası şu anda karar alıcılar, aydınlar, sağduyulu herkes, üzerlerine araba farları yanmış geyikler gibi şaşkın... Olumlu tarafta, bu sene dünya ekonomisi tekrar anlamlı bir oranda ve “senkronize” şekilde büyümeye başladı, bunun devam etmesi bekleniyor. Dünya ticareti de tekrar artmakta. Sanki son 10 senenin genişletici para politikaları işe yaradı gibi. Büyük resme bakıldığında da geçmiş 25-30 yıl bir ton hata yapıldı belki ama, tabiri caizse, bu “kirli banyo suyuyla birlikte bebeği atmaya” gerektirmiyor. Son 50-100 yılın dünyası insani değerlere, güçlü demokratik kurumlara vurgusu ile; ürettiği teknoloji ile ve globalleşme sayesinde fakirlikten kurtardığı milyonlarla aslında doğruca bir dünyaydı. Oysa paranoya ve popülizmin egemen olduğu bugünün dünyasından hayır çıkmayacağı kesin. Dünya diyalogla tekrar kendini doğru rotaya oturtmak, bu devasa

problemlere birlikte çözüm üretmek zorunda.

Peki Türkiye bu düzenin, bu gelişmelerin neresinde? Jenerik de olsa doğru bulduğumuz bir gözlemlerle başlayalım: riskler bir yana, bu ortam gerçek anlamda global bir oyuncu olmak için Türkiye'ye önemli bir fırsat sunuyor. Türkiye bölgesinde zaten güçlü bir oyuncu. Bilindiği gibi kültürü ve coğrafyası nedeniyle batı ile doğu arasında istese de istemese de köprü konumunda; çok problemlili bir bölgede - nüfusu, tarihi ve ekonomisiyle- önemli bir ağırlığa sahip. Son 10-15 yıl Türkiye'de de önemli değişimler oldu. Özellikle 2002-06 döneminde çok doğru şeyler yapıldı, ekonomide kuralcı bir çerçeve benimsendi, IMF programı ve AB çapası kurumlarımızı güçlendirerek, Türkiye'nin zenginleşmesine büyük katkı sağladı. Nitekim Türkiye bölgesinde petrol/gaz ekonomisi olmayıp da kişi başına geliri 10,000 doların üstünde - yani yüksek orta gelir düzeyinde-tek ekonomi. Petrol/gaz üzerinden değil de farklı mal gurupları üzerinden sanayileşmiş tek ülke. Laik Türkiye Cumhuriyeti'nin imajı -dizilerinden, alış-veriş merkezlerine, özgür yaşam alanlarına geniş bir yelpazede- çekim merkezi.

İnsani açıdan da Türkiye bölgede önemli şeyler yaptı/yapıyor: milyonlarca mülteci halen Türkiye'de barınıyor öyle veya böyle ihtiyaçları karşılanıyor, bunu yapan başka ülke de yok. Ahlaki açıdan bu durum Türkiye için doğru kullanıldığı takdirde önemli bir üstünlük yaratıyor aslında...

Bu bardağın dolu kısmı. Bardağın boş kısmında da ne olduğunu, yani "yumuşak karnımız" nerede biliyoruz aslında. Sorun, genel olarak koyacak olursak, büyüme modelimizde, daha spesifik olarak da -kulağa pek hoş gelmiyor ama - büyümenin "başkasının parasıyla" finanse edilmesinde. Rakamlar biliniyor ama tekrar etmekte fayda var. Cari açık 40 milyar dolar civarında, üstüne çevrilecek 170 milyar dolarlık bir kısa vadeli dış borç eklendiğinde, 200 milyar doları aşan bir dış finansman ihtiyacı söz konusu oluyor - hemen her sene bu böyle. Bu rakamlar şu ana kadar çok hissedilmedi çünkü GFK'den beri dünyada inanılmaz bir parasal bolluk vardı. Ama şimdi artık yavaş yavaş "normalleşme" konuşuluyor - yani bolluk görece bitti. Bunlar biliniyor ama tam ne kadar anlaşılıyor veya içselleştiriliyor pek emin de-

ğiliz. Çünkü bu rakamlar her açıdan, ki dış politika bunların en başında geliyor, manevra alanımızı önemli ölçüde kısıtlıyor aslında. Bir ek not düşmekte de fayda var: bu paranın büyük bölümü son tahlilde Batı sermayesi tarafından sağlanıyor; ticaretimizin büyük bölümü de Batı ile. Batı ile entegrasyonumuz diğer ülkelerle olmadığı kadar ilerlemiş durumda.

Daha da özetle Türkiye'nin bugün bölgedeki çekiciliği batı ile entegrasyondan, yüzünü şu ana kadar hep Batı'ya dönmüş olmasından kaynaklanıyor. Bu da son dönemdeki batı-karşıtı ve komplocu söylemi iyice riskli hale getiriyor. Bu tabii bu ilişkide haklı olduğumuz birçok taraf olmadığı anlamına gelmiyor. Ama uzlaşmacı ve stratejik olmayı gerektiren çok hassas bir yapıda ekonomimiz.

Tamam ama her şeye rağmen büyüyoruz hatta en fazla da biz büyüyoruz denebilir, deniyor da zaten. Ancak son yıllardaki yüksek büyüme performansı, hele hele 2017'de gerçekleşecek olan %6-%7 civarında büyüme, bizleri aldatmamalı. Bu performansın sürdürülmesi mümkün değil; aşırı kredi ile, teşvik ile, inşaat ile büyüme bir yere kadar, bunu aslında hemen herkes kabul ediyor. Kaldı ki yukarıda değindiğimiz gibi aşırı parasal bolluk döneminin görece sonuna geldik; bu maliyetlerin artması, gelen paranın - özellikle sıcak paranın -hız kesmesi anlamına geliyor - ki bu da ekonomiyi doğal olarak yavaşlatacak çok temel bir faktör. Buna karşın ne yapılması gerektiği de biliniyor aslında: ekonomide gerçek anlamda üretkenliğin artması gerekiyor, bunun da yolu "toplumsal uzlaşşı" içinde "kendimizi aşmışlığımızı" kabul edip -çünkü bu düzeyde enflasyon, cari açık, dış finansman ihtiyacının vs. başka izahı yok -kırılganlıklarımıza ve reformlara odaklanmak, kendimize yeni bir yön, bir çapa tayin etmek gerekiyor. Bu yönünde Batı'ya dönük olması, en hayırlı ve verimli yaklaşım olarak duruyor.

Kabul etmek gerekiyor ki, kendine ekonomik alanda realist, net ve tutarlı bir strateji çizen Türkiye, hem bölgesinde çok daha güçlü bir oyuncu olacak, hem de yukarıda değinildiği gibi belirsizliklerin ve tehditlerin arttığı, lider sıkıntısı çeken bir dünyada sözüne daha fazla itibar edilen bir ülke konumuna gelecektir.

Dış Politika ve Güvenlik 2018/1

Ocak 2018

2018'de Dış Politikada Türkiye'yi Neler Bekliyor?